

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА»**

Мацай Н. Ю., Маслійов С. В., Попов Є. В., Беседа О.О., Губська О. П.

**СЛОВНИК
З ОСНОВ НАУКОВИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ**

Старобільськ

ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»

2021

УДК 001.89(075.8)

«Словник з основ наукових досліджень» [Текст] : навч.-метод. вид. / Укл. Н. Ю. Мацай, С. В. Маслійов, Є. В. Попов, О.О. Беседа, О. П. Губська. – факультет природничих наук, Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Старобільськ: 2021. – 80 с.

Рецензенти:

Шевченка. А. М.–	доктор сільськогосподарських наук, академік НААН України, професор кафедри садово-паркового господарства та екології ДЗ «Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»
Комісова Т. Є. –	професор кафедри анатомії і фізіології людини імені д.м.н., проф. Я.Р. Синельникова ХНПУ імені Г.С. Сковороди, кандидат біологічних наук, доцент, координатор з наукової роботи факультету природничої, спеціальної і здоров'язберезувальної освіти ХНПУ імені Г. С. Сковороди,

С48 Словник є узагальненням термінів у напрямку основ наукових досліджень для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів освіти. У виданні наводяться найбільш поширені терміни та поняття. Словник розрахований на здобувачів вищої освіти, які навчаються за природничими та аграрними спеціальностями та вивчають освітній компонент «Основи наукових досліджень», працюють над виконанням кваліфікаційної роботи. Словник може використовуватись також аспірантами, викладачами та науковими працівниками.

УДК 001.89(075.8)

Рекомендовано до друку вченою радою факультету природничих наук ДЗ «Луганського національного університету імені Тараса Шевченка»
(протокол № 2. від 30.09.2021 р.)

© Колектив авторів, 2021

© ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2021

ВСТУП

Сьогодні ми всі добре розуміємо значення наукового пізнання для розвитку суспільства, вирішення глобальних проблем людства та досягнення сталого розвитку як природи та суспільства. Світовий досвід свідчить про те що нового етапу у розвитку країни можна досягти тільки стимулюванням наукових досліджень та активним впровадженням їх інноваційних результатів у всі сфери.

Саме тому, опанування матеріалу щодо сутності та особливостей наукових досліджень важливе не тільки як навчальний контент при здобутті освіти, а має ще більш глибокі основи для позиціонування себе як активного члена сучасного суспільства.

Запропонований термінологічний «Словник з основ наукових досліджень» розкриває значення основних наукових термінів природничого та аграрного спрямування, які використовують в науковому спілкуванні у цих галузях.

Автори будуть щиро вдячні користувачам за слушні зауваження та пропозиції щодо вдосконалення змісту словника.

«А»

Автореферат – наукове видання у вигляді брошури, що вміщує авторський варіант реферативного викладу проведеного ним наукового дослідження.

Абзац – частина тексту, позначена відступом на початку першого рядка і, як правило, не заповнена до кінця останнім рядком. Може складатися з кількох речень, що утворюють змістову єдність. Слово «абзац» вживається також у значенні абзацного відступу.

Абревіатура (від лат. *abbrevio* – скорочую) – скорочення слова чи словосполучення, вживане в усному та писемному мовленні; складається з початкових літер чи кількох літер скорочених слів (напр., НСЖУ – Національна спілка журналістів України, НАН – Національна академія наук).

Абстрагування – прийом мислення, що передбачає відображення в людській свідомості предметів і явищ об'єктивної дійсності, мисленого відокремлення від їхніх другорядних властивостей і відносин та виділення загальної ознаки, що характеризує клас предметів. Абсурд (від лат. *absurdus* – безглуздий) – нісенітниця, безглуздя.

Автограф (від грецьк. *autos* і *grapho* – сам пишу) – власноручний рукописний текст твору певного автора або його 5 напис на книзі, листи тощо. Зберігаються найчастіше в архівах, бібліотеках, музеях, приватних колекціях, є предметом вивчення текстологів, редакторів, видавців.

Автор – фізична особа, творчою працею якої створено твір.

Авторське право – розділ цивільного права, що регулює правовідносини, які виникають у зв'язку зі створенням та використанням творів науки, літератури і мистецтва.

Авторський аркуш (авторський лист) – умовна одиниця вимірювання обсягу текстової та ілюстративної інформації літературного чи наукового твору, що використовується у видавничій справі і є основою для обліку праці автора, укладача, рецензента та ін. Один авторський аркуш дорівнює

40000 друкованих знаків прозового тексту (враховуючи цифри, розділові знаки, проміжки між словами), чи 40 кілобайтам комп'ютерного тексту в DOS-форматі (разом із проміжками), чи 700 віршованим рядкам, чи 3000 см² площі ілюстративного матеріалу на сторінках видання. Обсягом авторського аркуша можна вважати 22 сторінки друкованого тексту за умови приблизно 1800 знаків на сторінку.

Академік – академічне звання дійсних членів НАН та галузевих академій України: найвище вчене звання, яке мають особи, обрані до Академій наук. Академія наук – провідний науковий центр (установа) у сфері певної діяльності Національна академія наук України, Академія педагогічних наук, Академія).

Академічний ступінь (Academic degree) – освітня кваліфікація, що присуджується закладом вищої освіти / вищим б навчальним закладом за результатами успішного виконання освітньої / навчальної програми вищої освіти (наприклад, ступінь бакалавра, ступінь магістра, ступінь доктора).

Аксіома – істинне положення, яке приймається без логічного доказу, в силу безпосередньої переконливості для визначеної групи науковців – наукової школи.

Аксіоматичний метод – спосіб побудови наукової теорії, при якому деякі твердження (аксіоми) приймаються без доведень і тоді використовуються для отримання решти знань. Аксіоматичний метод – це засіб побудови наукової теорії, при якому без доведення приймаються деякі твердження (аксіоми), а потім використовуються для доведення інших тверджень (терем) за логічними правилами.

Актуальність (від лат. actualis – дійовий, справжній, нинішній) – відповідність сучасним практичним потребам.

Актуальність теми – важливість, суттєве значення, відповідність теми дослідження сучасним потребам певної галузі науки.

Аналіз (від грец. analysis – розкладання, розчленування) – метод наукового пізнання, який дає змогу поділити предмет на частини і дослідити

результати поділу. Аналіз може бути аксіологічний (з позиції тієї чи іншої ціннісної системи), генетичний (аналіз генетики системи, механізмів наслідування), дескриптивний чи описовий (починається від структури в напрямку функцій і мети), якісний (аналіз системи з погляду якісних особливостей, характеристик), кількісний (з погляду формального підходу, кількісних характеристик), конструктивний (починається з мети обраної системи і проходить через функції до структури), причиннонаслідковий (з'ясування причин, що сприяли виникненню конкретної ситуації, а також наслідків їх розгортання), прогностичний (вироблення прогнозів і шляхів їх реалізації щодо ймовірного, потенційного і бажаного майбутнього), ретроспективний (аналіз систем минулого та їх впливу на історію), системний (сукупність методів, прийомів та алгоритмів застосування системного підходу в аналітичній діяльності), структурний (аналіз структури системи як сукупності зв'язків між окремими частинами цієї системи).

Аналог – об'єкт, близький за технічною суттю, призначенням або функціями до заявленого об'єкта винаходу і відомий з існуючого рівня техніки. При виборі аналогів необхідно керуватися подібністю сукупності його ознак до сукупності ознак винаходу. Найбільш близький аналог називається "прототипом".

Аналогія – міркування, в яких із подібності двох об'єктів за окремими ознаками робиться висновок про їх подібність і по інших ознаках. Використовується при висуненні гіпотез, дає поштовх до висловлювання припущень.

Анкетування – один із засобів письмового опитування значної кількості респондентів за повною схемою анкети або опитувального листа.

Анотація (від лат. *anotare* – зауваження, примітка) – коротка узагальнююча характеристика книжки або її частини, статті, рукопису тощо. Подає стисло інформацію про зміст праці, відомості про автора та читацьке призначення. Анотація може також містити витяги з рецензій або посилання на них, викладати коротку історію даного твору. Анотації подаються у

видавничих проспектах, бібліографічних картках, на звороті титульної сторінки книжки або збірника. У газетах і журналах анотація є формою рецензування та популяризації твору.

Апарат книги – додаткові тексти книги, допомагають у користуванні книгою (довідково-допоміжний апарат) і розумінні змісту (науково-довідковий апарат). Довідково-допоміжний апарат складають зміст, анотація, предметний, іменний та інші покажчики, списки ілюстрацій, таблиці, колонтитули. Науково-довідковий апарат включає вступну статтю, передмову автора, редактора, видавця, післямову, коментарі, примітки, бібліографічні посилання, при книжкові списки літератури.

Апорія – суперечність в міркуванні, яка здається непереборною.

Апробація (від лат. approbation – схвалення, визнання) – схвалення, затвердження; обговорення наукових положень і висновків на наукових конференціях, симпозіумах, засіданнях тощо.

Аргумент – положення, що використовується для доказу істинності тези.

Аргументація (лат. argumentum – логічне доведення, argumentation – наведення аргументів) – обґрунтування будь-якого положення, судження. В науці головним аргументом виступає думка, істинність якої доведена суспільною практикою, самоочевидними аксіомами.

Асистент (лат. assistentec – присутній, помічник) – науково-викладацька посада, на яку призначають за результатами конкурсу з числа випускників вищої школи з професійним ступенем магістра, інженера чи лікаря.

Асоціативний знак – товарний знак, що є тотожним (аналогічним) або схожим зі знаками, вже зареєстрованими тією самою особою щодо однорідних товарів і послуг. Наслідком реєстрації асоціативного знака є неможливість передачі права на такий знак іншим особам через ймовірність їх змішування на підставі схожості.

Аспект (від лат. *aspectus* – погляд, вигляд, зір) – одна зі сторін явища, перспектива, в якій воно виступає; точка зору, відповідно до якої розглядається об'єкт дослідження. Аспектація – пошук оптимального вигляду наукової роботи.

Аспірант (лат. *aspirans / aspirantis* – той, хто до чогось прагне) – особа, яка має повну вищу освіту і освітньо-кваліфікаційний рівень магістра або спеціаліста, навчається в аспірантурі ВНЗ або наук, установи для підготовки дисертації на здобуття наук, ступеня канд. наук. Аспірантура – в Україні 1) основна форма підготовки наук.- пед. і наук, кадрів вищої кваліфікації, створює умови для безперервної освіти і здобуття наук, ступеня канд. наук; 2) відділ ВНЗ чи наук, установи, який здійснює організацію, облік і контроль за роботою аспірантів, докторантів і здобувачів.

Атрибут (від лат. *attribuo* – надаю, постачаю, наділяю) – невід'ємна, суттєва властивість, істотна ознака предмета або явища, закономірна форма виявлення.

«Б»

База даних – сукупність взаємопов’язаних даних, організованих відповідно до загальних єдиних правил описування, зберігання та маніпулювання.

База даних (компіляція даних) – сукупність творів, даних або будь-якої іншої незалежної інформації у довільній формі, в тому числі електронній, підбір і розташування складових частин якої та її упорядкування є результатом творчої праці, і складові частини якої є доступними індивідуально і можуть бути знайдені за допомогою спеціальної пошукової системи на основі електронних засобів комп’ютера) чи інших засобів.

Бакалавр (Bachelor) – назва академічного ступеня (кваліфікації), що присуджується після завершення першого етапу (підрівня) 5-го рівня за Міжнародною стандартною класифікацією освіти, першого циклу вищої освіти та відповідає 6-му рівню Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. Здобуття кваліфікації (академічного ступеня) бакалавра зазвичай потребує 180–240 кредитів ЄКТС.

Бал (від франц. *balle* – м’яч, куля) – 1) цифрова оцінка успішності та поведінки учнів, студентів та ін.; 2) цифрова оцінка результатів у спортивних змаганнях; 3) одиниця виміру сили, інтенсивності або якості якого-небудь явища (землетрусу та ін.).

Бесіда – метод отримання інформації на основі словесної комунікації дослідника з респондентом
Брошура – (від франц. *brochure*, від *brocher* – зшивати) – друкований твір обсягом не менше 5 і не більше 48 сторінок.

Бібліографічне посилання – це сукупність бібліографічних відомостей про цитований або згадуваний у тексті наукової чи 12 навчальної роботи документ.

Бібліографічний опис – інформаційна діяльність з підготовки інформації про витвори друку й письменності.

Бібліографічні видання – показують, що видано з питання, яке цікавить дослідника. Бібліографічні дані, бібліографічні відомості – конкретні відомості про документ (його автора, назву, місце та рік видання, кількість сторінок, зміст та ін.), що використовуються при складанні бібліографічного опису документа та в інших формах бібліографічної характеристики.

Бібліографія (грец. *biblion* – книга і *grapho* – пишу) – галузь науково-практичної діяльності, яка полягає в підготовці і поширенні науково-систематизованої інформації про книги та інші видання з метою впливу на їх використання. Продукцією бібліографічної діяльності є бібліографічні посібники. Відповідно до функцій бібліографія поділяється на підрозділи: державна (національна), призначенням якої є облік і реєстрація всіх творів друку в країні, створення на цій основі універсальних джерел бібліографічної інформації; науково-допоміжна, рекомендаційна, галузева, краєзнавча бібліографія; видавничо-книготоргова; поточна і ретроспективна; бібліографія бібліографії.

Бібліотека (грец. *biblion* – книга і *theke* – сховище) – установа культури, що здійснює комплектування, збирання, збереження і суспільне використання творів друку, а також інших носіїв інформації (рукописів, рідкісних речей, мікрофільмів тощо).

«В»

Валідність – 1) адекватність і дієвість методики (тесту), валідність є важливим критерієм тесту, що характеризує точність вимірювання досліджуваної властивості. Визначається кореляцією результатів тесту з іншими критеріями вимірюваної властивості; 2) визначення вірогідності вимірюваного явища, процесу, якості. Одна із складових надійності соціологічної інформації. Під валідністю розуміють ступінь відсутності в інформації теоретичних помилок, тобто помилок, пов'язаних з хибністю вихідних теоретичних положень при розробці методики досліджень, з невідповідною числовою моделлю емпіричної системи, яка вивчається. Інформація вважається валідною, якщо дослідник вимірює саме ту властивість об'єкта, яку й потрібно було виміряти.

Вербальний (від лат. *verbalis* – слово) – усний, словесний. Вербальна інформація – та, що повідомляється усно.

Верифікація (від лат. *verus* – істинний і *facio* – роблю) – перевірка істинності, емпіричне підтвердження чи спростування теоретичних положень науки шляхом зіставлення їх із досліджуваними об'єктами, даними спостережень та експериментів.

Версія (від франц. *version*, з лат. – вертати, крутити, перевертати) – 1) один із кількох, відмінних один від одного, викладів або пояснень, трактувань факту, події, явища тощо; 2) різновид гіпотези.

Видання – твір друку, що має самостійне поліграфічне оформлення, встановлені вихідні дані і призначений для поширення вміщеної в ньому інформації.

Видання академічне – найповніше наукове видання, що містить критично встановлений текст і його варіанти оснащені ґрунтовним коментарем і довідковим апаратом.

Види моніторингу – моніторинг середовища, моніторинг стратегії, моніторинг діяльності, моніторинг впливу.

Визначення – логічний закон, що дозволяє відрізняти, знаходити, конструювати певний об'єкт або формулювати нове значення певного знакового вираження або уточнювати значення уже існуюче, зафіксоване в мові.

Викладач – фахівець із необхідною вищою фаховою і психолого-педагогічною підготовкою, який здійснює педагогічну, навчально-виховну та організаційно-методичну роботу у професійно-технічних навчальних закладах, ВНЗ різних рівнів акредитації. Викладач – штатна посада у професійно-технічних навчальних закладах та ВНЗ.

Виключні права – права, що надають власникам можливість здійснювати певні, визначені законом дії, які не можуть здійснити інші особи без згоди власника цих прав.

Вимір – сукупність дій, які виконуються за допомогою засобів вимірювань із метою знаходження числового значення вимірюваної величини у прийнятих одиницях вимірювання.

Вимірювання – операція, в основі якої лежить порівняння об'єктів за певними подібними властивостями чи ознаками з використанням кількісних характеристик.

Винагорода – платежі, здійснювані особами, які використовують товари авторів, виконання творів, фонограми і радіотелепередачі, на користь авторів, виконавців, виробників фонограм, організацій телерадіомовлення та інших заінтересованих правовласників у тій мірі, в якій їх права охороняються щодо відповідного використання.

Винахід – це вирішення завдань у будь-якій галузі промисловості або іншій сфері суспільно корисної діяльності людини, що відповідає визначеним законодавством умовам надання правової охорони і визнане компетентним державним органом.

Винахідник – фізична особа, творчою працею якої створений винахід.

Випадкова помилка – це помилка, що при повторних вимірах однієї величини змінюється випадково.

Випускник (Graduate) – особа, яка успішно завершила навчання на певному рівні або підрівні (етапі, циклі) вищої освіти.

Виробничі дослідження – виконуються безпосередньо на виробництві, це дослідження надійності автоматичних ліній в 54 деревообробці, вдосконалення процесів і обладнання для виготовлення деревостружкових плит та ін.

Виробничі експерименти – вивчення процесу в реальних умовах з урахуванням впливу різних випадкових факторів виробничого середовища.

Висловлювання – думка, виражена розповідним реченням, яка може бути істинною або помилковою.

Висновки – положення, що виносяться дослідником на обговорення науковою спільнотою, синтез накопиченої в основній частині наукової інформації, послідовний, логічний, чіткий виклад головних результатів.

Вихідні відомості – сукупність даних, які характеризують видання і призначенні для його оформлення, бібліографічної обробки, статистичного обліку й інформування читача. Вихідні дані – дані, які включають в себе місце випуску видання, назву видавництва, рік випуску.

Вища освіта – 1) порівняно нове поняття. У минулому тривалий час воно ототожнювалося з навчанням в унтах, а в сучасному сенсі поширилося у сер. ХІХ ст. після формування в індустріальних державах повнорівневих систем освіти. Такі системи освіти виокремили у ній три рівні; I – початкову освіту, II – середню освіту, III – вищу освіту, а також ствердили загальне уявлення про В. о. як вершинну стадію багаторічного формування працівника-професіонала; 2) (Higher / tertiary education) – формальна освіта, що надається на найвищих (5-му і 6-му) освітніх рівнях за Міжнародною стандартною класифікацією освіти в університетах, інших закладах вищої освіти / вищих навчальних закладах та відповідає 5–8-м рівням Європейської рамки кваліфікацій для навчання впродовж життя. Випускні дані – дані, які передбачають дату подання оригіналу на видання, дату підписання видання до друку, формат.

Відгук (на наукову роботу) – це висновки уповноваженої особи (кількох осіб) про наукові роботи, вистави, фільми, представлені на розгляд чи до захисту.

Відкриття – здобуття принципово нового знання винятково важливого для науки і практики.

Відображення – загальна властивість матерії, яка полягає в тому, що за певних умов взаємодії одна матеріальна система відтворює у специфічній для неї формі певні сторони іншої системи, яка взаємодіє з нею.

Відтворення – виготовлення одного або більше примірників твору, відеограми, фонограми в будь-якій матеріальній формі, а також їх запис для тимчасового чи постійного зберігання в електронній (у тому числі цифровій), оптичній або іншій формах, які може зчитувати комп'ютер.

Відчуження прав – надання уповноваженим державним органом дозволу на використання запатентованого об'єкта інтелектуальної власності без згоди власника охоронного документа, але з виплатою йому відповідної компенсації.

Відчуття – відображення властивостей предметів об'єктивної дійсності, що впливають на органи чуття; як відображення об'єктивних властивостей речей відчуття є засобом пізнання дійсності.

Вільне використання – можливість використання твору, що впливає з обмежень авторського права, безоплатне використання твору в певних випадках без одержання дозволу, однак з дотриманням умов, установлених законодавством, які в основному стосуються використання й охорони особистих немайнових прав автора.

Власник охоронного документа – особа (фізична або юридична), на ім'я якої виданий охоронний документ, чи її правонаступник.

Вступ – структурна частина основного тексту, яка є початковою главою. Має на меті орієнтувати читача в подальшому викладі, підготувати до засвоєння основного тексту. Оформлення педагогічного дослідження у вигляді курсової роботи, дипломного проекту і т.п. починається зі вступу, в

якому розкриваються актуальність, об'єкт, предмет, проблема, мета, завдання дослідження, формулюється гіпотеза, описуються методи наукового пошуку.

Вчене звання – звання, що присвоюється науковцям залежно від виконуваної ними науково-дослідної або науково-педагогічної роботи (у вищих навчальних закладах – асистент, доцент, професор; у науково-дослідних установах – молодший науковий співробітник, старший науковий співробітник; академічні звання – член-кореспондент, академік).

Вчений – спеціаліст з конкретної області науки, який виробляє, аналізує й доводить ті чи інші закони.

«Г»

Галузь інформації – це сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про відносно самостійні сфери життя і діяльності.

Генезис (від грец. genesis – походження) – процес створення та становлення будь-якого природного чи соціального явища.

Географічне зазначення – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для даного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора.

Гіпотеза (від грец. hypothesis – основа, припущення) – наукове припущення щодо пояснення явища дійсності, яке потрібно довести на практиці та обґрунтувати теоретично. Гіпотетичний метод – передбачає розробку наукової гіпотези на основі вивчення фізичної, хімічної чи будь-якої іншої суті досліджуваного явища за допомогою описаних вище способів пізнання. Гносеологія – вчення про сутність і закономірності пізнання.

Графік (від грец. graphicos – письмовий, зображений) – 1) зображення за допомогою ліній кількісної залежності якогось процесу, явища тощо; 2) у математиці – графічні функції, тобто крива на площині, що зображує залежність функції від аргументу.

«Д»

Дані – відомості про факти, події, поняття, ідеї чи команди, подані у формалізованому вигляді, зручному для зберігання, обробки, пересилання та інтерпретації користувачами інформаційної системою.

Дедукція (від лат. deduction – відводжу, виводжу) – метод пізнання, заснований на висновках від загального до часткового (особливого). Хід наукової думки від загального до конкретного. форма достовірного умовиводу від загального положення до часткового, в якому висновок про окремі випадки множинної сукупності робиться на основі знання про загальні властивості всієї множини.

Деонтологія – розділ етики, що вивчає проблеми обов'язку, сферу обов'язкового, всі форми моральних вимог і співвідношення їх; комплекс обов'язковостей (поважати старших, турбуватися про хворих, любити рідний край та ін.).

Депонування рукопису – передача вузькоспеціальних робіт переважно у вигляді машинописного оригіналу на збереження до бібліотеки та інформаційних центрів, що інформують спеціалістів про їх наявність і видають їх копії для вивчення.

Деталізувати (від франц. detail – подробиця) – докладно, з усіма деталями, подробицями розробляти, з'ясовувати, розповідати що-небудь.

Дефініція (від лат. definition – визначаю) – стисле, наукове визначення певного поняття, що містить у собі найістотніші ознаки визначуваного поняття; тлумачення слова.

Джерело – писемна пам'ятка, документ, на основі якого будується наукове дослідження. Джерелознавство – одна з допоміжних історичних дисциплін, що розробляє методикау вивчення і використання писемних історичних джерел.

Дилема (від грец. dilemma – подвійний засновок) – 1) логічне судження з двома висунутими протилежними положеннями, що суперечать одне одному

і виключають можливість третього; 2) необхідність вибору між двома (звичайно небажаними або важко здійсненими) можливостями.

Дипломна робота – самостійне дослідження, виконане студентом на завершальному етапі навчання в університеті. Є кваліфікаційним документом, на підставі якого Державна екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за фахом, приймає рішення про присвоєння кваліфікації. Дисертація (від лат. dissertation – розвідка, роздуми, дослідження) – форма наукового дослідження, що публічно захищається на засіданнях вченої спеціалізованої ради за певною спеціальністю, подана на здобуття наукового ступеня кандидата чи доктора наук. Це кваліфікаційна праця, де представлена сукупність результатів і наукових положень, висунутих здобувачем для прилюдного захисту, що свідчать про особистий внесок у науку.

Дискусія (від лат. discussio – розгляд, дослідження) – широке публічне обговорення певного суперечливого наукового, політичного чи іншого питання за зібранні, в розмові, засобах масової комунікації; перен. – спір, суперечка окремих осіб, співбесідників. **Діаграма** (від грец. diagramma – малюнок, креслення) – графічне зображення, що наочно, у вигляді певних геометричних фігур показує співвідношення між різними величинами, які порівнюються.

Діалектика (від грец. dialektike – мистецтво вести бесіду) – вчення про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства і пізнання; заснований на цьому вченні універсальний метод мислення і діяльності.

Добросовісна практика – норма, що визначає допустимість вільного використання творів шляхом ілюстрування з освітньою метою.

Довідково-інформаційний фонд – це сукупність упорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб. Довідково-пошуковий апарат – це сукупність упорядкованих вторинних документів, створюваних для пошуку першоджерел.

Додатки – включення таблиць, формул, схем, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи.

Доказ – обґрунтування (встановлення) істинності будь-якого твердження за допомогою інших тверджень, істинність яких доведена.

Доктор наук – науковий ступінь; присуджується особам, які успішно захистили докторську дисертацію в певній науковій галузі.

Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Особа має право здобувати ступінь доктора філософії під час навчання в аспірантурі (ад'юнктурі).

Докторант (від лат. doctorans) – особа, яка має ступінь кандидата наук і навчається в докторантурі ЗВО або наукової установи для підготовки дисертації на здобуття ступеня доктора наук.

Докторантура – система підготовки наукових працівників вищої кваліфікації – докторів наук.

Документ – матеріальний об'єкт, що містить фіксовану інформацію для її збереження і використання.

Доменне ім'я – унікальне цифрове позначення, що використовується для адресації ресурсів в мережі Інтернет.

Доповідь – публічне повідомлення на визначену тему, яке містить аналітичні матеріали вивчення тої чи іншої теми, яке потребує поглибленого розуміння її доповідачем і вміння користуватися різноманітними джерелами, аналізувати емпіричний матеріал і дані наукових досліджень. Доповідь сприяє формуванню у доповідача навичок дослідницької роботи, розширює діапазон його пізнавальних інтересів. При оцінці доповіді учителю/викладачу необхідно звертати увагу на володіння матеріалом, його зміст, культуру мовлення доповідача і оформлення самої доповіді. Компоненти змісту доповіді: мета доповіді; план повідомлення, систематизація висхідних даних, висновки та узагальнення.

Дослід – частина експерименту, виконана при певному значенні одного або декількох факторів.

Дослідження – це процес дослідження певного об'єкта (предмета або явища) за допомогою наукових методів, яке має на меті встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення в інтересах раціонального використання у практичній діяльності людей.

Достовірність – це достатня правильність, доказ того, що названий результат (закон, сукупність фактів) є істинним, правильним.

Доцент (від лат. docens – той, хто навчає) – вчене звання і посада викладачів вищих навчальних закладів, присвоюється здебільшого кандидатам наук (існують деякі винятки, зазначені у положенні про), які мають друковані наукові праці (чи винаходи) і певний стаж викладацької роботи.

«Е»

Евристика – наука, що вивчає способи наукового пошуку і здійснення наукових відкриттів.

Експеримент – (лат. experimentum – проба, дослід) – метод наукового пізнання, що передбачає цілеспрямований процес отримання об'єктивних наукових даних щодо сутності, динаміки, особливостей існування та розвитку досліджуваних явищ і процесів.

Експеримент активний – під час виконання якого дослідник може, за своїм бажанням, змінити рівень факторів і активно втручатись у процес дослідження.

Експеримент багатфакторний – під час якого на об'єкт дослідження одночасно діють декілька змінних факторів.

Експеримент однофакторний – під час якого визначається вплив на об'єкт дослідження тільки одного змінного фактора.

Експеримент пасивний – експеримент яким не можливо керувати, його умови проведення змінюються без участі дослідника.

Експертиза на локальну новизну – складова частина кваліфікаційної експертизи, що встановлює локальну новизну винаходу.

Експертиза формальна – дослідження матеріалів заявки з метою перевірки наявності необхідних документів, дотримання заявником установлених вимог до них і розгляд питання про те, чи належить заявлена пропозиція до об'єктів, яким надається правова охорона.

Емпіризм – напрям у філософії, який єдиним джерелом пізнання вважає чуттєве сприймання і досвід. Емпіричний метод – метод дослідження при якому здійснюється процес накопичення фактів. Емпіричний рівень дослідження – спостереження і дослідження конкретних явищ, експеримент, а також узагальнення, класифікація та опис результатів дослідження і експерименту, впровадження їх у практичну діяльність людей. Енциклопедія (грец. encyclopaedia – коло знань) – науково-довідкове видання, яке об'єднує в

алфавітному або систематичному порядку найістотнішу інформацію з усіх (універсальна енциклопедія) або окремих (галузева) галузей знань.

Есе (від франц. *essai* – спроба) – жанр художньо-публіцистичної, науковопопуляризаторської творчості, характерний вільним, не обов'язково вичерпним, але виразно індивідуальним трактуванням теми.

Еталон (від франц. *etalon* – кілок, паличка для вимірювання) – 1) технічний засіб або комплекс технічних засобів, який забезпечує відтворення, зберігання і передачу розміру одиниці фізичної величини. Існують еталони частоти, маси, довжини, часу тощо; 2) мірило, зразок.

Етапи роботи – покрокове виконання написання роботи.

«З»

З'їзд – є найбільш високою і представницькою формою спілкування, носить національний або міжнародний характер.

Завдання наукове – дослідницьке завдання, що вирішується шляхом встановлення невідомих раніше закономірностей, особливостей чи явищ.

Загальновідомий знак – це товарний знак, що в результаті використання став відомим широкому колу споживачів. Реєстрацію товарного знака, який є відтворенням, імітацією або перекладом загальновідомого знака, відхиляють або визначають недійсною. Забороняється використання знака, який може призвести до змішування із загальновідомим знаком.

Загальнодоступні відомості – відомості, що містяться у джерелах інформації, з якими будь-яка особа може ознайомитися або про зміст яких може дізнатися законним шляхом.

Задача ідентифікації (опису) – математичний опис призначених зв'язків між вхідними, змінними і вихідними характеристиками процесів.

Задача наукова – дослідницьке завдання, що вирішується шляхом встановлення невідомих раніше закономірностей, особливостей чи явищ.

Закон – філософська категорія, що відображає істотні, загальні, необхідні, стійкі, повторювані відношення залежності між предметами і явищами об'єктивної дійсності, що впливають з їхньої сутності.

Засоби науки – методи мислення, емпіричного дослідження, а також технічні засоби.

Збірник – це видання, яке складається із окремих робіт різних авторів, присвячених одному напрямку, але з різних його галузей.

Захист інформації – це сукупність організаційно-технічних заходів та правових норм для запобігання заподіяння шкоди інтересам власника інформації чи автоматизованої системи та осіб, які користуються інформацією, зокрема, внаслідок несанкціонованого використання або псування інформації.

Захист права власності – це застосування правових засобів для усунення або запобігання порушенню цього права. Здійснюється в установленому законодавством адміністративному або судовому порядку. У разі встановлення факту порушення порушник може бути притягнутий до дисциплінарної, цивільної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Заявка – це сукупність документів, складених відповідно до вимог чинного законодавства, що подаються до компетентного органу на видачу охоронного документа.

Заявник – це фізична або юридична особа, що подає заявку на видачу охоронного документа.

Збірка – видова назва видань авторських творів, пройнятих спільною чи близькою тематикою або зібраних за хронологічним принципом.

Збірник – видання, яке охоплює ряд творів одного (авторський) або кількох (колективний збірник) авторів. Виділяють альманах, антологію, хрестоматію.

Зміст – все те, що можна сприйняти; або сприйняти і осмислити; або сприйняти, осмислити і оцінити.

Зміст поняття – сукупність ознак, які об'єднані в цьому понятті.

Знак для товарів і послуг (торговельна марка) – позначення для вирізнення товарів і послуг, вироблених і наданих одними виробниками від однорідних товарів і послуг, вироблених і наданих іншими виробниками.

Знання – це перевірений практикою результат пізнання дійсності, адекватне її відбиття у свідомості людини.

«Г»

Ідеал (від франц. *ideal*) – вірець досконалості будь-чого в будь-якій сфері, що виробляється мисленням людини у відповідних суспільних умовах.

Ідеалізація – конструювання об'єктів, яких немає в дійсності або які практично не здійснились, наділення об'єктів властивостями, які відповідають ідеалу.

Ідентифікація об'єкта оцінки та пов'язаних з ним прав – встановлення відповідності об'єкта оцінки наявним вихідним даним та інформації про нього.

Ідентичність (від лат. *identicus* – однаковий, тотожний) – тотожність, рівнозначність предметів або понять.

Ідея (від грец. *idea* – начало, основа, первообраз) – форма відображення зовнішнього світу, що охоплює цілі й перспективи його пізнання і практичного перетворення. визначальне положення в системі поглядів, теорій

Ідея наукова – інтуїтивне пояснення явища без проміжкової аргументації, без усвідомлення всієї сукупності зв'язків, на основі яких робиться висновок. Визначальне положення в системі поглядів, теорій.

Ієрархія (від грец. *hieros* – священний і влада) – розташування частин або елементів цілого в послідовності від вищого до нижчого.

Ілюзія (від лат. *illisio* – жарт, висміяння, іронія, обман) – 1) хибне уявлення про щось; викривлене сприйняття дійсності; 2) перен. нездійсненна мрія, надія.

Ілюстрація – пояснення словесної інформації наглядними прикладами(зображеннями).

Індекс (від лат. *index* – покажчик, список, перелік, каталог) – 1) список, покажчик, перелік чогось; 2) цифровий показник послідовних змін якогось економічного явища; 3) система умовних позначень (буквенних, цифрових), напр., бібліотечно-бібліографічний, поштовий тощо.

Індукція – метод дослідження та спосіб міркування, при яких загальний висновок будується на основі часткових посилянь. Хід наукової думки від конкретного знання до загальних положень.

Інновація (з англ. – інвестиція в новацію) – нововведення.

Інновація (нововведення) – новостворені (застосовані) і вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і соціальної сфери.

Інтелект (від лат. intellectus – пізнання, розуміння) – спосіб мислення, раціонального пізнання (на відміну від емоційних здібностей, як от: воля, інтуїція, уява тощо). Інтелектуальна власність – система відносин, що виникають з приводу привласнення ідеальних об'єктів, виражених в об'єктивованих інтелектуальних продуктах, втілених у науково-технічних, літературних та мистецьких творах; сукупність виключних прав особистого немайнового і майнового характеру на результати творчої інтелектуальної діяльності; санкціоновані суспільством та державою поведінкові відносини щодо результатів інтелектуальної діяльності у науково-технічній, літературній та мистецькій сферах.

Інтелектуальна власність – 1) система відносин, що виникають з приводу привласнення ідеальних об'єктів, виражених в об'єктивованих інтелектуальних продуктах, втілених у науково-технічних, літературних та мистецьких творах; сукупність виключних прав особистого немайнового і майнового характеру на результати творчої інтелектуальної діяльності; санкціоновані суспільством та державою поведінкові відносини щодо результатів інтелектуальної діяльності у науково-технічній, літературній та мистецькій сферах; 2) основний штатний склад працівників установ, підприємств, професійних і суспільних організацій, усіх галузей економіки.

Інтелектуальна власність – закріплені законом права на результати інтелектуальної діяльності людини у виробничій, науковій, літературній, художній та інших сферах.

Інтерпретація (від лат. interpretation – тлумачення, пояснення) – 1) сукупність значень (смислів), що надаються тим або іншим елементам (висловлюванням, символам, формулам і т.д.), певній теорії – найчастіше це значення використовується в математиці, логіці, теорії пізнання, методології науки.

Інтуїція – спроможність безпосереднього розуміння істини. Результати інтуїтивного пізнання з часом логічно доводяться і перевіряються практично.

Інформативний реферат – короткий письмовий виклад однієї наукової праці, що стиснуто висвітлює її зміст.

Інформаційне забезпечення – процес задоволення потреб конкретних користувачів в інформації, заснований на використанні спеціальних методів і засобів її одержання, обробки, нагромадження і видачі.

Інформаційний продукт – сукупність уніфікованих інформацій та послуг поданих в стандартизованому вигляді.

Інформаційний ринок – це система економічних, організаційних і правових відносин щодо продажу і купівлі інформаційних ресурсів. Інформація – дані, які являються для людини новими.

Інформація – дані, які являються для людини новими.

Інформація про управління правами – інформація, у тому числі в електронній (цифровій) формі, що ідентифікує об'єкт авторського права і суміжних прав та автора чи іншу особу, яка має на цей об'єкт авторське право і суміжні права, або інформація про умови використання об'єкта авторського права і суміжних прав.

Істина – вірне, адекватне відображення предметів і явищ дійсності, відтворення їх так, як вони існують поза межами нашої свідомості.

Істина абсолютна – це такий зміст знань, який тотожний своєму предмету і який не буде спростований подальшим розвитком пізнання та практики. Абсолютна істина пов'язана з об'єктивністю. Оскільки істина об'єктивна за змістом, вона одночасно і є абсолютною, але тільки лише в певних межах.

Істина об'єктивна – знання про дійсність, які не залежать від людини. Істина об'єктивна за змістом, але суб'єктивна за формою, як результат діяльності людського мислення.

Історичний метод – дає змогу дослідити виникнення, формування і розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх і зовнішніх зв'язків, закономірностей і суперечностей.

«К»

Кандидат наук – перший науковий ступінь в Україні та деяких інших країнах, що присуджується особам із вищою освітою, які склали кандидатські іспити і захистили кандидатську дисертацію.

Кандидатська дисертація – кваліфікаційна наукова робота, яка містить: 1) нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретне наукове завдання, яке має суттєве значення для конкретного спрямування окремої галузі науки; 2) нові науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, які в сукупності є суттєвими для розвитку конкретного напрямку окремої галузі науки.

Кандидатський мінімум – іспити, що складають аспіранти і здобувачі наукового ступеня кандидата наук, які готуються до захисту кандидатської дисертації.

Капіталізація – визначення вартості об'єкта оцінки на підставі очікуваного доходу від його використання.

Кар'єра – успішне просування в галузі суспільної, службової, наукової та іншої діяльності як по вертикалі, так і по горизонталі в межах своєї професії; 2) успішне просування у громадській, службовій, науковій та іншій діяльності.

Каталог (грец. *katalogos* – список) – систематичний перелік книг, картин, музейних експонатів та інших предметів, складений для полегшення їх розшуку. Розрізняють каталоги: алфавітний, генеральний (центральный), службовий, спеціальний, предметний, систематичний, читацький. Зведені каталоги охоплюють фонди кількох бібліотек з метою кооперування зусиль у комплектуванні фондів та оперативного обслуговування читачів. Каталог алфавітний – система карток з описом видання, розташованих в порядку алфавіту за прізвищем авторів та назвами публікації, незалежно від їхнього змісту.

Каталог бібліотечний – покажчик друкованих видань, які є в бібліотеці.

Каталог предметний – містить дані про наявну літературу з певного предмета та інформацію про її згруповані за предметними 30 рубриками, які теж розташовані в алфавітному порядку.

Категорія – форма логічного мислення, в якій розкриваються внутрішні, суттєві сторони і відносини досліджуваних предметів. Категорії пов'язані з вирішенням основного питання філософії: відношення мислення та буття. Основні категорії: матерія, свідомість, рух, простір і час, якість і кількість, зміст і форма тощо.

Кваліфікація – ступінь професійної підготовки працівника, наявність у нього знань, умінь і навичок необхідних для виконання певного виду роботи. Кваліфікація ученого – поєднання ерудиції і творчих навичок у проведенні теоретичної та експериментальної роботи. Класифікація – багатоступеневий, розгалужений поділ логічного об'єму поняття, впорядкування об'єктів за сутнісними ознаками.

Класифікація – система співпідпорядкованих понять (класів, об'єктів) будь-якої галузі знання чи діяльності людини, як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів.

Кліше (від франц. *cliche*, бук. відбиток) – 1) ілюстраційна друкована форма; 2) шаблонна фраза, мовний штамп.

Книга – багатосторінкові неперіодичні видання обсягом понад 48 сторінок.

Колективне управління авторськими і суміжними правами – система управління, відповідно до якої суб'єкти названих прав передають спеціально створеним організаціям право ведення переговорів щодо укладення угод про умови експлуатації творів, виконань та фонограм авторів різними категоріями користувачів, право надання дозволів та здійснення контролю за таким використанням, збирання відповідної винагороди та розподіл її між суб'єктами авторського права та суміжних прав, право виконання інших повноважень щодо забезпечення реалізації прав суб'єктів авторського і суміжних прав.

Коллективний знак – товарний знак, який слугує для позначення товарів (послуг), що мають єдині якісні характеристики і виробляються (надаються) підприємствами, пов'язаними в господарсько-правовому або організаційно-правовому відношенні.

Колоквіум – це форма колективних зустрічей, де, як правило, обмін думками вчених різних напрямів, тобто це форма невимушеної дискусії, але де є офіційні доповідачі.

Комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності – взаємовигідні дії всіх учасників процесу перетворення результатів інтелектуальної праці у ринковий товар.

Комерційна таємниця – інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які, як правило мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційне (фірмове) позначення – позначення, яке дає можливість вирізнити особу, що виробляє або реалізує товари та послуги, з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності.

Компетенції – відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат.

Компіляція (лат. compilatio – крадіжка, грабіж) – неоригінальний, несамотійний твір (літературний чи науковий), запозичення чужих праць. Такий характер мають передусім науково-популярні твори, деякі види коментарів, словників тощо.

Комплекс (від лат. complexus – зв'язок) – сукупність зв'язків предметів, дій, явищ або особливостей, що складають одне ціле.

Комунікація (від лат. *communicatio* – зв'язок, повідомлення) – 1) спілкування, що ґрунтується на взаєморозумінні; повідомлення, інформація від однієї людини до іншої або кількох інших; 2) масова комунікація – процес поширення інформації за допомогою технічних засобів.

Конгрес (нім. *kongress* від лат. *congressus* – зустріч, збори) – 1) з'їзд, нарада, що має здебільшого міжнародне значення; 2) у деяких країнах найвищий законодавчий орган (парламент); 3) назва 32 окремих політичних партій у деяких країнах.

Конкретизація (від франц. *concretisation*) – 1) уточнення, вираження в конкретнішій формі; 2) наведення конкретного прикладу; 3) конкретне поняття – обмеження обсягу понят Конспект (від лат. *conspectus* – огляд) – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, промови, лекції тощо.

Конкретизувати (від франц. *concretiser* лат. *concretus* – згущений) – робити більш наочним, уточнювати.

Конспект (від лат. *conspectus* – огляд) – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, промови, лекції тощо.

Конструктивний (від франц. *constructif*) – той, що стосується певної конструкції; необхідний для створення певної будови; засадничий, творчий; 1) той, що стосується певної конструкції; необхідний для створення певної будови; 2) засадничий, творчий.

Консультація (від лат. *consultatio* – звертання за порадою, прощу поради) – 1) порада, пояснення, настанова спеціаліста; 2) форма навчання, коли викладач проводить бесіду з учнями чи студентами, щоб розширити і поглибити їхні знання; 3) нарада фахівців з якого-небудь питання; 4) установа, що організує надання порад спеціалістами із певних питань (напр., консультація юридична, психологічна і т.д.).

Контекст (від лат. *contextus* – тісний зв'язок, з'єднання) – 1) уривок тексту, що має закінчену думку, необхідний для визначення сенсу певного слова або фрази, які входять до його складу; 2) перен. у контексті – з урахуванням чого-небудь.

Контракт (лат. contractus – угода) – договір, угода про взаємні обов'язки сторін. Вирізняються такі види: контракт на поставку продукції; контракт про виконання робіт та надання послуг; контракт за результатами творчої діяльності; контракт трудовий – особливий вид трудового договору, що укладається з окремими категоріями працівників у письмовій формі.

Контрафакція – підробка; порушення авторського і суміжних прав у результаті відтворення і розповсюдження чужого твору, порушення виключного права патентовласника, несанкціоноване використання товарних знаків тощо.

Конференція (від лат. conferentia, confero – збираю в одне місце) – збори, нарада представників наукових, державних, освітніх та інших організацій, партій, держав тощо. **Конформізм** (від лат. conformis – подібний, відповідний) – 1) пристосуванство, пасивне сприйняття норм і правил, панівних думок тощо, некритичне ставлення до загальників, тенденцій, авторитетів; 2) учення англіканської церкви.

Концепція – система поглядів на те чи інше явище, система поглядів на предмет дослідження, система доказів певного положення, основна думка при визначенні мети й завдань дослідження, що вказує на шлях його опанування.

Координація (від лат. – з, разом і розташування в порядку) – узгодження, зв'язок, приведення у певну відповідність окремих елементів.

Копілефт – концепція і практика використання законів авторського права для забезпечення неможливості обмежити будь-якій людині право використовувати, змінювати та розповсюджувати вихідний твір і твори, похідні від нього.

Копірайт (від англ. copyright – букв. право відтворення) – 1) знак охорони, застереження авторського права; 2) право автора якогось твору на авторське ім'я, право на його використання; авторське право.

Копірайт – форма захисту інтелектуальної власності. Копірайт захищає літературні, музичні, хореографічні, графічні, архітектурні твори,

фотографії, ігри і т.д. Копірайтом, однак, не можуть бути захищені ідея, процедура, процес, принцип і т. д., оскільки заборона на їх використання унеможливить створення нових і оригінальних робіт на їх основі.

Корекція (від лат. correction – виправлення, поліпшення) – виправлення, поліпшення чогось (наприклад тексту).

Корисна модель – результат інтелектуальної діяльності людини у галузі технології, що пов'язана з конструктивним використанням пристрою.

Креативність – творчість як вид діяльності; спрямованість на творення позитивного в умовах вільного вибору і творчої свободи.

Критерій (від грец. kriterion – ознака) – ознака істинності, на підставі якої дається оцінка, пізнання, керування, оптимізація і т.д.

Критерій (від грец. kriterion – ознака) – ознака істинності, на підставі якої дається оцінка, пізнання, керування, оптимізація і т.д.

Критика (від грец. kritike – здатність розрізняти) – 1) обговорення, аналіз із метою оцінити і виявити вади певного предмета чи явища; 2) негативна думка про щось; 3) аналіз та оцінка творів літератури та мистецтва.

Культура організації (корпоративна, організаційна, управлінська) – це спільні цінності, соціальні норми, настанови поведінки, що виробляються суспільством, підприємством, групою людей, що зобов'язують індивіда поводитися так, а не інакше без видимого примусу.

Курсив (від нім. kursiv – скоропис) – похилий друкарський шрифт, подібний до рукописних літер; використовується для виділення частини тексту.

Курсова робота – робота студента, виконана як підсумок навчання на певному курсі. Сприяє розвитку ініціативи і самостійності, передбачає систематизацію, закріплення та розширення теоретичних знань студента, оволодіння навичками самостійної, теоретичної, експериментальної роботи, роботи з комп'ютерною технікою, користування літературними джерелами тощо.

«Л»

Лабораторний експеримент – це дослідження в штучному середовищі, для чого об'єкт дослідження переноситься зі свого природного середовища в обстановку, що дає змогу досягти вищого ступеня точності в спостереженні за його поведінкою.

Лекція (від лат. lectio – читання, lego – читаю) – 1) системний, послідовний виклад навчального матеріалу з будь-якого питання, теми, розділу, предмета, методів науки; 2) публічний виступ на будь-яку тему; 3) виклад певної дисципліни у вищих навчальних закладах під час усної розповіді викладача.

Лідер – людина, яка схильна до активності та виявляє її у межах фіксованої програми або діяльності у процесі перепрограмування і реалізації скоригованої програми, проекту тощо. Лідер індивідуалізує активний вплив на досягнення значущих цілей за принципом «роби, як я», або виявляє активність у залученні партнерів до реалізації ідеї, програми, проекту тощо і в їхній співорганізації.

Ліцензіар – фізична чи юридична особа, яка є власником охоронного документа на об'єкт інтелектуальної власності, виступає стороною в ліцензійному договорі як сторона, що надає іншій стороні (ліцензіату) право на використання об'єкта.

Ліцензія – дозвіл на використання об'єкта інтелектуальної власності, що надається на підставі ліцензійного договору, адміністративного рішення компетентного державного органу або рішення суду.

Логіка (від грец. logike – слово, поняття, розум, роздумування) – 1) наука про закони та форми мислення; 2) хід 36 міркувань, побудова висновків; 3) внутрішня закономірність, зумовленість, (напр., логіка розвитку подій).

«М»

Магістерська робота – самостійне дослідження, виконане студентом на завершальному етапі навчання в університеті. Є кваліфікаційним документом, на підставі якого Державна екзаменаційна комісія визначає рівень теоретичної підготовки випускника, його готовність до самостійної роботи за фахом, приймає рішення про присвоєння кваліфікації. Менеджер освіти – професійний керівник освіти, який пройшов спеціальну підготовку з проблем управління.

Магістр (від лат. *magister* – начальник, учитель; *magnus* – великий) – освітній ступень, якій здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти внаслідок успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми.

Магістрант (від лат. *magistrandus* – навчаю) – особа, яка вступила та навчається в магістратурі, але ще не захистила дисертації.

Майнові права – суб'єктивні права учасників правовідносин, що пов'язані з володінням, користуванням і розпорядженням майном, а також з тими матеріальними вимогами, які виникають з приводу розподілу цього майна і обміну.

Медіація – вид альтернативного врегулювання спорів, здійснюваний із залученням незацікавленого, нейтрального посередника, який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати ситуацію так, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси усіх учасників конфлікту.

Мета наукового дослідження – це всебічне та достовірне вивчення об'єкта, процесу або явища, їх структури, зв'язків та співвідношення на основі наукових принципів і методів пізнання, а також отримання і впровадження корисних результатів. Поставлений кінцевий результат, на досягнення якого спрямоване дослідження.

Метод (від грец. *methodos* – спосіб пізнання) – спосіб досягнення мети, сукупність прийомів та операцій теоретичного, практичного освоєння дійсності, спосіб певним чином організованої людської діяльності.

Метод аналогії – висновок про предмет або явище, якого доходять на підставі його подібності з іншими, уже відомими.

Метод дослідження – спосіб отримання нового знання; засіб досягнення мети, пізнання явищ дійсності в їх взаємозв'язку і розвитку. Спосіб відтворення досліджуваного об'єкту або предмету.

Метод ідеалізації – мислене конструювання об'єктів, яких немає в дійсності, або які практично нездійсненні.

Метод наукового пізнання – спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання.

Метод наукового пізнання – спосіб пізнання, дослідження явищ природи і суспільного життя. Це також сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання.

Метод – підхід, прийом, засіб теоретичного дослідження або практичного втілення явища (процесу), прийом або система прийомів, що застосовується в певній галузі діяльності,

Методи можуть бути: аналогій, гіпотетичний, закономірності, ідеалізації, індукції і дедукції, виключень, класифікації, контрольних запитань, моделювання, «мозкової атаки», нормативний, відбору, парадоксу, проб, ранжування, синтезу, систематизації, спрощення, фокусування, 38 формалізації, екстраполяції, емпатії тощо.

Методика – це фіксована сукупність прийомів практичної діяльності, що призводить до заздалегідь визначеного результату. Сукупність взаємозв'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь - якої роботи.

Методика експерименту – сукупність методів і прийомів, за допомогою яких буде виконане завдання дослідження.

Методологія (від грец. *methodos* – спосіб пізнання і *logos* – вчення) – вчення про способи організації і побудови теоретичної і практичної діяльності людини.

Методологія наукового пізнання – учення про принципи, форми й способи науково-дослідницької діяльності.

Мислення – це опосередковане й узагальнене відображення в мозку людини суттєвих властивостей, причинних відношень і закономірних зв'язків між об'єктами або явищами.

Модель – це представлення реального об'єкта, системи або поняття у вигляді, що відрізняється від його реального стану існування.

Моделювання (від франц. *modeler* – ліпити, формувати) – метод пізнання явищ і процесів, що ґрунтується на заміні, теоретичній або експериментальній, об'єкта досліджень (оригіналу) подібним до нього (моделлю).

Моніторинг (від англ. *monitoring* – спостереження) – спостереження, оцінка і прогноз системи або її навколишнього середовища.

Монографія (від грец.: один і пишу) – наукове видання, присвячене дослідженню однієї теми чи проблеми, виконане одним (одноосібна монографія) чи кількома авторами (колективна монографія). Як правило, подається оригінальна концепція розуміння об'єкта, узагальнюється значний теоретичний і прикладний матеріал. Обсяг – не менше 100 сторінок.

«Н»

Нарада – це форма колективних контактів вчених і фахівців одного наукового спрямування.

Наука – система знань об'єктивних законів природи, суспільства і мислення, які отримуються і перетворюються в безпосередню продуктивну силу суспільства в результаті спеціальної діяльності людей. Сфера людської діяльності, функцією якої є вироблення і систематизація об'єктивних знань про дійсність; одна з форм суспільної свідомості.

Наукова діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань. Основними її формами є фундаментальні та прикладні наукові дослідження.

Наукова експертиза – діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз наукового рівня об'єкта експертизи і підготовка обґрунтування висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів.

Наукова доповідь – документ, що містить виклад результатів опублікованої науково-дослідницької роботи.

Наукова ідея – форма відображення у мисленні нового розуміння об'єктивної реальності. Наукова інформація – це одне із загальних понять науки, що означає певні відомості, сукупність якихось даних, знань тощо.

Наукова картина світу – це сукупність загальних уявлень про структуру того чи іншого фрагмента об'єктивної реальності, що визначається даною наукою і лежить в основі теоретичної діяльності в даній науці.

Наукова концепція – це форма тлумачення основної ідеї теорії, система поглядів на певне явище, спосіб його розуміння й тлумачення.

Наукова новизна – наукові результати, що оцінюються за такими критеріями, як: вперше отримано, удосконалено, здобуло подальший розвиток.

Наукова проблема – конкретне питання, що виникає, коли наявних знань не достатньо для вирішення конкретного завдання, і спосіб, за допомогою якого можна здобути відомі знання, невідомий.

Наукова робота – дослідження з метою одержання наукового результату. цілеспрямоване пізнання, результати якого виступають як система обґрунтованих положень.

Наукова стаття – один із основних видів наукових публікацій, що містить виклад проміжних або кінцевих результатів наукового слідження, висвітлює конкретне питання, фіксує науковий пріоритет автора, робить матеріал надбанням фахівців.

Наукова тема – завдання наукового характеру, що підлягає науковому дослідженню та є основним показником науково-дослідної роботи.

Наукова теорія – система абстрагованих понять та тверджень, що являє собою ідеальне відображення дійсності.

Наукова школа – творчий колектив дослідників різних поколінь, об'єднаних загальною програмою, стилем дослідницької роботи, спільною аксиоматикою, логікою і які діють під керівництвом лідера-розробника теорії.

Наукове відкриття – встановлення закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу.

Наукове дослідження – цілеспрямоване вивчення явищ і процесів, аналіз впливу на їх різноманітні фактори, а також вивчення взаємодії між явищами з метою отримання переконливо доведених і корисних для науки і практики рішень з максимальним ефектом. Наукове пізнання – це самостійна, цілеспрямована діяльність, яка складається з таких компонентів: пізнавальної діяльності спеціально підготовлених груп людей, які досягли певного рівня знань, навичок, розуміння; об'єктів пізнання; предмета пізнання; особливих методів та засобів пізнання; сформованих логічних форм пізнання та мовних засобів; результатів пізнання, що виражаються в законах, теоріях, наукових гіпотезах; цілей, що спрямовані на досягнення істинного пізнання.

Наукове передбачення – прогноз, завбачення, провіщення певних явищ, за якими здійснюється спостереження, і базується на узагальненні теоретичних і експериментальних даних і обліку об’єктивних закономірностей розвитку цих явищ. Науковий апарат – це основні положення, котрі визначають спрямованість, логіку та умови підготовки і проведення дослідження.

Науковий документ – носій, на якому зафіксовані наукові дані або науково-технічна інформація з обов’язковим посиланням на те, де, ким і коли він був створений. Науковий напрям – сфера наукових досліджень наукового колективу, спрямованих на вирішення значних завдань у певній галузі наук.

Науковий напрям – сфера наукових досліджень наукового колективу, спрямованих на вирішення значних завдань у певній галузі наук.

Науковий огляд – це текст, який містить синтезовану інформацію певного характеру з якогось питання або низки питань, вибрану з певної кількості спеціально відібраних для цієї мети первинних документів.

Науковий працівник – вчений, який за основним місцем роботи та відповідно до трудового договору (контракту) професійно займається науковою, науково-технічною, науково [1] організаційною або науково-педагогічною діяльністю та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання, підтверджену результатами атестації.

Науковий результат – нове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях наукової інформації у формі звіту, наукової праці, наукової доповіді, наукового повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття тощо.

Науковий реферат – короткий усний або письмовий виклад наукової теми (питання), складений на підставі проведеного наукового дослідження, огляду одного або кількох літературних джерел.

Науковий факт (від. лат. *factum* – зроблене) – складова наукового знання, що відображає об’єктивні властивості речей і процесів, на основі яких визначаються закономірності явищ, вибудовують теорії, формулюють закони. Явище, що становить базу для формування думки та є основою наукового пізнання.

Науково-дослідний процес – організований комплекс дій, спрямований на одержання нових знань, що розкривають суть процесів і явищ у природі та суспільстві, з метою використання їх у практичній діяльності людей.

Науково-організаційна діяльність – діяльність, що спрямована на методичне, організаційне забезпечення та координацію наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності.

Науково-педагогічна діяльність – педагогічна діяльність у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III– IV рівня акредитації, пов’язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю.

Науково-педагогічний працівник – вчений, який за основним місцем роботи займається професійно педагогічною та науковою або науково-технічною діяльністю у вищих навчальних закладах та закладах післядипломної освіти III-IV рівня акредитації.

Науково-прикладний результат – нове конструктивне чи технологічне рішення, експериментальний зразок, закінчене випробування, розробка, яка впроваджена або може бути впроваджена у суспільну практику. Науково-прикладний результат може бути у формі звіту, ескізного проекту, конструкторської або технологічної документації на науково-технічну продукцію, натурального зразка тощо.

Науково-технічна діяльність – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань у всіх галузях техніки і технологій. Її основними формами (видами) є науково-дослідні, дослідно-конструкторські, проектно-конструкторські, технологічні, пошукові та проектно-пошукові роботи, виготовлення дослідних зразків або партій

науково-технічної продукції, а також інші роботи, пов'язані з доведенням наукових і науково-технічних знань до стадії практичного їх використання.

Науково-технічна інформація – відомості про документи і факти, отримані у ході наукової, науково-технічної, виробничої і суспільної діяльності.

Наукознавство – розділ науки, який вивчає закономірності її функціонування і розвитку, структуру і динаміку наукової діяльності, взаємодію науки з іншими сферами матеріального і духовного життя суспільства.

Наукометрія – галузь наукознавства, яка займається статистичними дослідженнями структури і динаміки наукової інформації.

Немайнові права – суб'єктивні права учасників правовідносин, що не мають економічного змісту, забезпечують нематеріальні інтереси особи, належать до категорії абсолютних прав.

Нематеріальний актив – права на об'єкт інтелектуальної власності, які можуть бути ідентифіковані та утримуються підприємством як немонетарний актив з метою використання для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях тощо.

Неопублікований документ – не поданий для широкого (публічного) використання документ.

Непрямий захист – це законодавчо встановлена у деяких країнах норма, згідно з якою дія патенту, виданого на спосіб одержання продукту, поширюється і на продукт, безпосередньо одержаний цим способом.

Новизна – властивість інформації, яка визначає кількість придатної для використання – незастарілої інформації. Критерієм її є період напівстаріння. У педагогічній практиці трактується як нове явище, яке відрізняється від масового досвіду за основними своїми характеристиками.

Новизна – критерій охороноздатності визначається за сукупністю знань, так званим "рівнем техніки".

Ноу-хау – повністю або частково конфіденційні знання, що містять відомості технічного, економічного, адміністративного, фінансового характеру, використання яких забезпечує певні переваги особі, яка їх одержала.

«О»

Об'єкт (від лат. *objectus* – предмет) – 1) зовнішній світ, що існує поза нами, незалежно від нашої свідомості і є предметом пізнання, практичної дії суб'єкта; 2) предмет, явище, на які спрямована якась діяльність (напр., об'єкт дослідження) тощо.

Об'єкт дослідження – процес або явище, яке породжує проблемну ситуацію і обране для дослідження. процес, обраний для вивчення, явище, що породжують проблемну ситуацію.

Об'єктивність – 1) принцип пізнання, що ґрунтується на визнанні дійсності в її реальних закономірностях і загальних формах; відповідність об'єктивній дійсності, неупередженість; 3) причетність до об'єктивного пізнання.

Об'єкти оцінки – майно та майнові права, які підлягають оцінці.

Об'єкти права інтелектуальної власності – права на літературні та художні твори, комп'ютерні програми, компіляції даних (бази даних), виконання, фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення, наукові відкриття, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, раціоналізаторські пропозиції, сорти рослин, породи тварин, комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення, комерційні таємниці.

Обсяг поняття – це коло тих предметів, на які це поняття поширене.

Огляд (науковий) – науковий документ, що містить систематизовані дані з певної тематики, отриманий в результаті аналізу першоджерел і призначений для ознайомлення із сучасним станом певних наукових проблем і перспективами їх розвитку. Аналітичний огляд містить критичну оцінку інформації, поданої у досліджуваних матеріалах; реферативний огляд існує у вигляді реферату з використанням низки первинних документів; тематичний

огляд складений на підставі аналізу первинних матеріалів, об'єднаних однією темою.

Ознаки – такі вияви особливостей змісту, форми, що, як правило, свідчать про шкідливість чи корисність предмета, явища і можуть бути сприйняті, осмислені та оцінені людиною як позитивні, негативні, цінні, небезпечні чи безцінні взагалі.

Ознаки науки: 1) наявність систематизованого знання (наукової концепції); 2) наукова проблема, об'єкт, предмет; 3) практична значущість.

Опис – найпростіший фактофіксуючий метод, результатом якого є знання про окремі сторони, ознаки, відношення предметів та явищ.

Опитування – дає змогу отримати як фактичну інформацію, як і оцінні данні, проводиться в усній або письмовій формі.

Опонент (від нім. *opponent* і лат. *opponens* – той, що протиставляє, заперечує) – фахівець, який спростовує чи заперечує твердження доповідача, супротивника у диспуті.

Опціон – ліцензія, яка надає право ліцензіату на детальне ознайомлення з об'єктом інтелектуальної власності з метою прийняття рішення щодо доцільності здійснення угоди.

Оригінал (науковий) (від франц. *original* і лат. *originalis* – походження) – 1) рукописний або друкований документ, підписаний автором або керівником відповідної установи, організації.

Освіта – 1) процес і результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивід, своєрідність цієї особистості. Освіта є однією з найширших педагогічних категорій, яка має цілісну, поліфункціональну та полісміслову структуру. Освіта виконує три важливі функції: людинотворчу – забезпечення певного рівня знань, грамотності; стану емоційно-вольової сфери, поведінкових орієнтацій, готовності до виконання різних соціальних

ролей, видів діяльності тощо; технологічну – забезпечення «бази життя»; формування навичок і вмінь трудової, громадської, господарської, професійної діяльності; розвиток комунікативності в різних видах діяльності тощо; гуманістичну – виховання людей в дусі миру, високої моральності, культури, розуміння пріоритетів загальнолюдських цінностей (життя, праці, самої людини, природи тощо).

Основне завдання науки – відкриття законів існування та розвитку природи, суспільства, мислення і процесу пізнання. Для реалізації такого завдання наука оперує такими методами: збір, аналіз, узагальнення фактів; систематизація отриманих знань; пояснення суті явищ і процесів; прогнозування подій, явищ і процесів; встановлення напрямків та форм практичного використання отриманих знань

Особисті права – права, надані для охорони інтересів, що належать до особистості. Ці права опосередковано стосуються вимог авторів або виконавців щодо використання їх творів або виконань.

Офіційний патентний бюлетень – це офіційне видання патентного відомства, яке містить публікації про права на об'єкти промислової власності відповідно до національного патентного законодавства або міжнародних договорів і угод з питань охорони промислової власності.

Охоронний документ – документ, що забезпечує правову охорону об'єктів інтелектуальної власності.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності – це процес визначення вартості об'єктів інтелектуальної власності у грошовому вираженні.

«П»

Парадигма (від грецького *paradeigma* – приклад, взірець) – поняття сучасної науки, яке означає особливий спосіб організації наукових знань щодо того чи іншого бачення світу та відповідні зразки або моделі дослідження. Зміна парадигми розглядається наукою як революція.

Парадокс (у вузькому розумінні) – це протилежні твердження, для кожного з яких є переконливі аргументи.

Парадокс (у широкому розумінні) – це твердження, що різко розходиться зі загальноприйнятими, заперечує те, що вважається «безумовно правильним».

Патент (від лат. *patens* – відкритий, явний) – 1) свідоцтво, яке видають винахідникові для засвідчення його авторства та виключних прав на винахід; 2) документ, що надає якесь право або привілей.

Патент – це охоронний юридично-технічний документ, що видається уповноваженим компетентним державним органом і яким держава засвідчує виключне право власника на створений ним об'єкт промислової власності.

Патентна грамота – офіційний бланк для оформлення патенту. Патентна грамота видається в одному примірнику незалежно від кількості власників патенту.

Патентна документація – сукупність патентних документів.

Патентна інформація – будь-яка інформація, що міститься в патентних документах.

Патентна чистота – юридична властивість об'єкта техніки, що полягає в можливості його використання у певній країні без порушення діючих на її території охоронних документів виключного права.

Патентний повірений – це представник у справах інтелектуальної власності, який надає фізичним та юридичним особам послуги, пов'язані з охороною прав на об'єкти інтелектуальної власності, представляє їх інтереси

перед судовими органами, кредитними установами, у відносинах з іншими фізичними та юридичними особами.

Патентовласник – фізична або юридична особа, якій належить патент на об'єкт промислової власності.

Патентоздатність – це комплекс заходів, спрямованих на одержання правової охорони на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин).

Патентування – це комплекс заходів, спрямованих на одержання правової охорони на об'єкти промислової власності (винаходи, корисні моделі, промислові знаки, сорти рослин).

Періодичне видання – це журнали, бюлетені та інші видання з різних галузей науки і техніки з викладом матеріалу в популярній доступній формі.

Персонал – (лат. *personalis* – особистий) – особовий склад організації, який працює за наймом і володіє певними ознаками. Суттєвою ознакою персоналу є наявність його трудових відносин з роботодавцем. Як правило, ці взаємовідносини оформлені трудовим договором (контрактом), хоча і не виключений варіант відсутності формального юридичного оформлення найму. В останньому випадку персонал позбавляється гарантій дотримання по відношенню до нього норм трудового законодавства.

Підрахунок – це виявлення відмінностей між об'єктами матеріального світу або знаходження в них спільного за допомогою органів чуття чи спеціальних пристроїв. Пізнання – це обумовлений перш за все суспільно[1]історичною практикою процес здобуття і розвитку знання, його постійне поглиблення, розширення, вдосконалення та відтворення.

Пілотне дослідження – (анг. *pilot* – досвід, установка) – пробно-пошукове дослідження, що проводиться до початку активного застосування розробленого методичного апарата з метою його доопрацювання, уточнення. У процесі пілотажного дослідження встановлюється необхідний об'єм вибірки, уточнюються деталі анкет, тестів, організаційні форми проведення дослідження тощо. Пілотажне дослідження – дуже важлива частина в

планування будь-якого експериментально-психологічного і педагогічного дослідження; воно допомагає визначити головне направлення, принципи організації і методів основного дослідження, уточнює найбільш важливі гіпотези. Більш вживаним є термін «пошуковий експеримент».

Піратство – відтворення опублікованих творів або фонограм будь-яким способом для публічного розповсюдження, а також ретрансляція радіотелепередач без відповідного дозволу.

Плагіат (лат. *plagio* – викрадаю) – зумисне привласнення авторства на чужий твір (літератури, живопису, науки тощо) в цілому або його частини. Особа, що постраждала від плагіату, має право на цивільно-правовий захист авторства, зокрема на відшкодування збитків, публікації в пресі про допущене порушення.

Плагіат – недозволене запозичення, відтворення чужого літературного, художнього або наукового твору (чи його частини) під своїм іменем або псевдонімом, не сумісне з творчою діяльністю та нормами моралі та закону, що охороняє авторське право.

План (від лат. *planum* – площа) – система взаємопов'язаних завдань, що визначають строки, порядок і послідовність виконання програм, окремих робіт, операцій; порядок, послідовність викладу матеріалу.

Планування експерименту – це вибір та умов проведення дослідів, необхідних і достатніх для розв'язання поставленого завдання зі заданою точністю.

Повідомлення – форма, в якій передається інформація в процесі комунікації; впорядкована послідовність відомостей (даних), призначена для передачі в комунікативно-інформаційному процесі (зокрема й науковому).

Поняття – думка, що узагальнює та виокремлює предмети, явища за певними ознаками, відображає суттєві його якості, результат узагальнення суттєвих ознак об'єкта, сукупність поглядів на що-небудь. Форма мислення, що забезпечує пізнання сутності явищ, процесів, узагальнення їх ознак.

Порівняльно-історичний метод – спосіб дослідження різних явищ, при якому на основі встановлення подібності цих явищ по формі робиться висновок про їх генетичну спорідненість, тобто про їх спільне походження.

Порівняння – це процес зіставлення предметів або явищ дійсності з метою встановлення схожості чи відмінності між ними, а також знаходження загального, притаманного, що може бути властивим двом або кільком об'єктам дослідження. Метод пізнання дійсності, покликаний встановити спільні й відмінні параметри між процесами, явищами, об'єктами.

Посилання (виноска) – уривок, витяг з якого-небудь твору, на який посилаються у викладі, з точною назвою джерела (автор, назва праці, місце і час видання, сторінка).

Посібник – книжка або наочне приладдя, карта тощо, що використовуються в процесі навчання; взагалі довідкове видання з певної галузі знань.

Постулат – це твердження, яке сприймається в межах певної наукової теорії, як істина без доказовості і виступає в ролі аксіоми.

Постулат (від лат. *postulatum* – вимога) – твердження, яке при побудові наукової теорії сприймають без доказів як вихідне. Це твердження, яке сприймається в межах певної наукової теорії, як істина без доказовості і виступає в ролі аксіоми.

Пошукова задача – знаходження найбільш ефективного шляху, що веде до задоволення вимог, які виникають, наприклад, під час оброблення нових деревних матеріалів. Пошукові дослідження – пошук шляхів створення нової технології й техніки й нових способів, запропонованих на основі фундаментальних досліджень.

Пояснення – з'ясування особливостей ситуації, розкриття мотивів, причин певних процесів, явищ, подій.

Правило – умова, якої необхідно дотримуватися, виконуючи певну дію.

Правонаступництво – це перехід прав та обов'язків від однієї особи до іншої.

Предмет дослідження – все те, що знаходиться в межах об'єкту дослідження у визначеному аспекті пізнання. Це досліджувані з певною метою властивості, ставлення до об'єкту. Конкретне матеріальне явище, що сприймається органами чуття. Теоретичне відтворення тих суттєвих зв'язків та відношень, які підлягають безпосередньому вивченню.

Предмет науки – пов'язані між собою форми руху матерії або особливості їх відображення у свідомості людей, предмету і які не спростовуються подальшим розвитком пізнання та практики. Істина відносна – знання, яке в принципі правильно, але не повно відображає дійсність.

Прикладні наукові дослідження – наукова чи науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей.

Принципи – (від лат. *princĭpium* – начало, основа) – вихідний пункт теорії; те, що становить основу певної сукупності знань. Існують принципи: загального зв'язку, ієрархії, нормативності, оптимальності, розвитку, системності, управління, формалізації, цілісності та ін.

Природний експеримент – це експеримент, коли дослідник не вибирає і не готує заздалегідь незалежну змінну, а також не здійснює активного втручання у звичайний хід досліджуваного процесу або явища, а тільки спостерігає за його ходом і чекає поки в ньому самостійно виникне така ситуація, яка відіграє роль незалежної змінної.

Причинно-наслідковий зв'язок – філософська категорія для позначення генетичного зв'язку явищ матеріального світу, із яких одне (причина) зумовлює інше (наслідок). Проблема (від грец. *problema* – задача) – знання про незнання, питання чи комплекс питань, що виникають у процесі пізнання і вимагають відповіді; у широкому значенні – складне теоретичне або практичне питання, яке потребує вивчення і вирішення; у науці – суперечлива

ситуація, що виступає у вигляді різнорідних позицій у поясненні певних явищ, об'єктів, процесів і вимагає адекватної теорії для її вирішення.

Пріоритет – першість у часі при здійсненні будь-якої діяльності.

Проблема (від грец. *problema* – задача) – знання про незнання, питання чи комплекс питань, що виникають у процесі пізнання і вимагають відповіді; у широкому значенні – складне теоретичне або практичне питання, яке потребує вивчення і вирішення; у науці – суперечлива ситуація, що виступає у вигляді різнорідних позицій у поясненні певних явищ, об'єктів, процесів і вимагає адекватної теорії для її вирішення.

Провайдинг інновацій – це посередницька діяльність у сфері трансферу технологій, що передбачає залучення фахівців-провайдерів до комерціалізації інноваційних розробок через консалтинговий супровід, венчурне фінансування та інноваційне бізнес-проекування з метою просування на ринок інноваційної продукції.

Прогноз (від грец. – передбачення) – ймовірне науково обґрунтоване судження про перспективи, можливі ситуації, становище того чи іншого явища у майбутньому, про альтернативні шляхи і терміни їх здійснення.

Прогнозування – спеціальне наукове дослідження конкурентних перспектив розвитку будь-якого явища; процес наукового передбачення майбутнього стану предмета чи явища на основі аналізу його минулого й сучасного, систематична, науково [1] обґрунтована інформація про якісні і кількісні характеристики розвитку цього предмета чи явища в перспективі.

Програма (від грец. *programma* – оголошення, розпорядження, указ) – план діяльності; виклад основних положень і цілей діяльності політичних партій тощо; короткий виклад змісту навчальної дисципліни; упорядкована послідовність дій для ЕОМ, що реалізує алгоритм вирішення певних задач.

Програма – сукупність живого виконання і (або) запису, що складаються із зображень і (або) звуків, втілених у сигнали, і випромінюються з метою подальшого розповсюдження.

Промислова власність – це вид інтелектуальної власності, що охоплює права на такі об'єкти промислової власності, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування та найменування місця походження товарів, а також припинення недобросовісної конкуренції.

Промислова придатність – здатність винаходу бути застосованим у промисловому виробництві.

Прототип – це найближчий за суттєвими ознаками до об'єкта винаходу аналог, відомий з існуючого рівня техніки. При виборі прототипу з кількох аналогів беруть до уваги кількість суттєвих ознак, що збігаються або близькі до ознак об'єкта винаходу, та технічний результат при використанні обох об'єктів. Ознаки прототипу використовують при складанні формули винаходу, де вони визначаються спільними з ознаками винаходу родовими поняттями.

Професіонал – майстер своєї справи; людина, що обрала роботу в будь-якій галузі постійним, основним своїм заняттям, перетворивши це заняття у професію, володіючи необхідними для цього заняття знаннями, розумінням справи й уміннями. В ряді країн професіоналами називають осіб вільних професій, дипломованих спеціалістів і високих посадових осіб в промисловості або комерції.

Прямий доказ – логічний ланцюжок висновків і умовиводів, де останньою ланкою є теза. Публікація – (в перекладі з лат. «Publicato» – оголошую всенародно, оприлюднюю) – це доведення інформації до громадськості за допомогою преси, радіомовлення; розміщення в різних виданнях (газетах, книгах, підручниках).

«Р»

Раціоналізаторська пропозиція – пропозиція, що є новою і корисною для підприємства, організації, установи, міністерства, відомства, до якої вона подана, і передбачає зміну або удосконалення конструкції вибору; технології виробництва; складу матеріалу.

Реальність (від лат. *realis* – дійсний) – те, що існує насправді; об'єктивна реальність; все існуюче, тобто матеріальний світ і всі його ідеальні продукти. Критерієм реальності об'єктів, процесів, подій, фактів, явищ, властивостей і т.д. виступає суспільна практика. Резюме – короткий висновок, що містить основні положення доповіді, промови, наукові праці, дискусії.. Вказівка на зміст первинної роботи, гранично лаконічна, може бути у вигляді одного речення. Розміщується в кінці статті і містить інформацію оцінного характеру.

Резюме (від франц. *resume*) – короткий виклад основного змісту доповіді, дискусії тощо. **Реферат** (від лат. *refero* – повідомляю) – стислий письмовий або усний публічний виклад змісту однієї або кількох наукових праць, що стосуються певної проблеми чи літературного твору.

Рейдерство – поглинання (захоплення) одного суб'єкта господарювання або його власності іншим.

Релятивність – відносність людських знань.

Реферат (від лат. *refero* – повідомляю) – стислий письмовий або усний публічний виклад змісту однієї або кількох наукових праць, що стосуються певної проблеми чи літературного твору.

Реферативний журнал – періодичне видання довідково-бібліографічного характеру, що містить інформацію про новітні досягнення з відповідних галузей знань, стисло передає основний зміст окремих видань, статей, електронних джерел тощо.

Реферативні видання – містять публікації рефератів з коротким викладом змісту первинного документа, фактичними даними і висновками.

Рецензент – автор рецензії; той, хто спеціально пише рецензії, відгуки.

Рецензія – стаття, що аналізує та оцінює який-небудь твір, наукову працю тощо; критичний розбір твору, праці з метою рекомендації їх до друку, захисту і та ін.

Риторика (від грец. *rhetorike* – ораторське мистецтво) – наука красномовства.

Рівень техніки – сучасний ступінь розвитку конкретної галузі техніки, з якою порівнюють нові винаходи.

Роялті – виплата ліцензійної винагороди шляхом періодичних відрахувань, які встановлюють у вигляді фіксованих ставок на базі розрахунку фактичного економічного результату від використання ліцензії (база роялті) і виплачуються ліцензіатом через певні проміжки часу.

Рукопис – оригінальний примірник письмового твору в тому вигляді, в якому його зафіксував автор.

Самоконтроль – інтегративна здатність аналізувати і оцінювати власну поведінку та діяльність із метою перевірки досягнутих результатів та приведенні їх у відповідність із поставленими цілями, суспільно значущими нормами, правилами, еталонами, а також суб'єктивними вимогами та уявленнями.

Самореалізація – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і вияву своїх можливостей, нахилів, здібностей, якостей особистості, як одне з виражень соціальних потреб людини. Успішна самореалізація передбачає наявність сприятливих соціально-історичних умов розвитку особистості в тому чи іншому суспільному середовищі. Початком процесу самореалізації є перші етапи соціалізації індивіда.

Свідоцтво про реєстрацію знака для товарів і послуг – охоронний документ, що засвідчує право його власника на використання знака для товарів і послуг і розпорядження ним, а також заборону його використання іншими способами.

Секретний винахід (секретна корисна модель) – винахід (корисна модель), що містить інформацію, віднесена до державної таємниці.

Символ (від грец. – знак, пізнавальна прикмета) – ідея, образ або об'єкт, що має власний зміст і одночасно подає в узагальненій, нерозвиненій формі дещо інший зміст.

Симпозіум (від лат. symposium, грец. symposion) – 1) нарада з певного питання; 2) у стародавніх греків і римлян – бенкет з музикою, розвагами, бесідою.

Синтез (від грец. synthesis – складання) – об'єднання раніше виокремлених частин у ціле, в якому протиріччя і протилежність послаблюються або знімаються.

Система (від грец. systema – утворення) – сукупність елементів, що перебувають у певних зв'язках один із одним і з середовищем, утворюючи при

цьому певну цілісність, єдність. Систематизувати – приводити в певну систему, розташовувати у визначеному порядку, встановлювати певні закономірності.

Системний аналіз – вивчення об'єкта дослідження як сукупності елементів, котрі утворюють систему.

Системний підхід – принцип пізнавальної і практичної діяльності, що ґрунтується на системному відображенні дійсності.

Ситуаційний підхід – аналіз результатів функціонування системи у різних ситуаціях, вивчення динаміки зміни цих результатів.

Слово ключове – слово або словосполучення, що найбільш повно відображає зміст і суть наукової праці або її частини

Службовий винахід – винахід, створений у зв'язку з виконанням службових обов'язків або за дорученням роботодавця-винахідника.

Сорт рослин – окрема група рослин (клон, лінія, гібрид першого покоління, популяція) в рамках нижчого із відомих ботанічних таксонів, яка задовольняє умови надання правової охорони.

Спеціаліст – 1) особа, яка досягла високої майстерності в чому-небудь, знавець чогось, фахівець; 2) освітньо-кваліфікаційний рівень особи, яка на основі освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра здобула повну вищу освіту, спеціальні уміння та знання, має певний досвід їх застосування для виконання завдань та обов'язків певного рівня професійної діяльності, передбачених для відповідних посад у певній галузі господарства. Спеціаліста готують ВНЗ III та IV рівнів акредитації.

Співавторство – створення об'єктів інтелектуальної власності у результаті спільної праці двох або більше фізичних осіб.

Спостереження – метод пізнання дійсності, який ґрунтується на безпосередньому сприйнятті процесів, явищ, об'єктів за допомогою органів чуття, без втручання їх у буття дослідника. Це метод цілеспрямованого дослідження об'єктивної дійсності, в тому вигляді, в якому вона існує в

природі та суспільстві і доступна безпосередньо для сприйняття людиною без втручання в неї. Це систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта.

Сприйняття – це відображення в мозку людини властивостей предметів чи явищ, які сприймаються його органами чуття в якийсь відрізок часу і формують первинний чуттєвий образ предмету, явища.

Стандарт (від англ. standard – норма, зразок, мірило) – в широкому значенні: зразок, еталон, модель; нормативно-технічний документ із стандартизації, що встановлює комплекс норм, правил, вимог до об'єкта стандартизації, затверджується компетентним органом.

Статистика (від лат. status – держава) – вид суспільної діяльності, спрямований на отримання, обробку й аналіз інформації, що характеризує політичні закономірності суспільства в усьому різноманітті, у нерозривному зв'язку з якісним змістом; галузь суспільних наук, де подаються загальні питання виміру й аналізу масових кількісних відношень і взаємозв'язків.

Стиль (від лат. stilus, грец. stylos – паличка для письма) – індивідуальна манера, своєрідні ідейно-художні особливості митця; функціональний різновид літературної мови (напр., науковий, художній, публіцистичний тощо); особливості мовлення, побудова мовлення згідно з нормами синтаксису тощо.

Страховання – економічні відносини стосовно захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання різних форм власності протягом періоду, в якому відбуваються певні події (страхові випадки), за рахунок майнових коштів, що формуються із сплачених ними внесків (страхових премій).

Строк охорони – передбачений законом строк правової охорони об'єктів інтелектуальної власності.

Структура (від лат. structura – побудова, розміщення) – упорядкованість відношень, що зв'язують елементи системи і б0 сприяють її рівновазі; спосіб організації системи, тип зв'язків.

Структура наукової роботи – титульний аркуш, зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел.

Суб'єкт права інтелектуальної власності – творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до закону чи договору.

Субліцензія – письмове повноваження ліцензіата (надане зі згоди ліцензіара) на використання об'єкта інтелектуальної власності третьою особою.

Судження – 1) розумова дія, що реалізує ставлення мовця до змісту висловлюваного; 2) це форма думки про певний предмет чи явище.

Суміжні права – права виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм і організацій мовлення (суміжні права). Охорона об'єктів суміжних прав здійснюється без шкоди охорони творів авторським правом.

Суспільне надбання – об'єкти інтелектуальної власності, строк дії прав на які закінчився.

Сутність – те найважливіше, найцінніше чи найсуттєвіше в змісті, формі, ознаках чи функціях предмета, істот, явища і т. ін., що складає його найвищу значимість і цінність (на момент пізнання його людиною або й взагалі).

Схема (від грец. schema – вид, форма) – 1) умовне креслення, що розкриває принцип побудови або функціонування чого-небудь; зображення або опис у загальних рисах; попередній план; абстрактне, спрощене зображення чого-небудь, загальна готова формула.

«Т»

Таблиця – перелік даних, числових даних, зведених у визначену систему, розміщеним по графам. **Талант** (від грец. talantos – вага, терези) – 1) у Стародавній Греції – вагова й грошово-вагова одиниця; 2) природна обдарованість людини, здібність до творчої діяльності.

Творчість – діяльність, що сприяє появі нової якості; виявляється у будь-якій сфері (науковій, художній, політичній, комунікаційній, науково-технічній і т.д.), де створюється, відкривається, віднаходиться щось нове. **Теза** (від грец. thesis – положення, твердження) – коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, повідомлення, монографії, дисертації.

Теза (від грец. thesis – положення, твердження) – стислий виклад у письмовій формі суті певного питання або наукової проблеми, що включає огляд відповідних інформаційних джерел. **Судження** — висловлена думка, у якій відображене ставлення до її змісту, істинності або хибності; коротко сформульовані основні положення доповіді, лекції, повідомлення, монографії, дисертації.

Тезаурус (від грец. thesauros – скарб) – 1) тип словника, що подає лексичний склад мови в повному обсязі; 2) в інформатиці – повний систематизований набір даних у будь-якій сфері знання, що дозволяє людині або обчислювальній машині орієнтуватися в ній.

Тема (від грец. thema – основа, положення) – предмет судження, зображення, дослідження, обговорення (напр., тема дисертації, лекції і т.д.), наукове завдання, що належить до конкретної галузі наукового дослідження.

Тенденція (від лат. tendere – спрямовую) – напрямок розвитку будь-якого явища або процесу, певні зміни неоднозначного характеру.

Теорія (від грец. theoria – розгляд, міркування, вчення) – система достовірних знань про дійсність, що описує, пояснює, передбачає явища конкретної предметної галузі.

Теорія наукова – система достовірних, глибоких та конкретних знань про дійсність, що має струнку логічну структуру та діє цілісне уявлення про об'єкт.

Теорія пізнання (гносеологія) – вчення про природу пізнання та його можливості, основні закономірності, форми та методи пізнання людиною навколишньої дійсності. Теоретичний рівень дослідження – висунення і розвиток наукових гіпотез і теорій, формулювання законів та виведення з них логічних наслідків, зіставлення різних гіпотез і теорій. Основними методами теоретичного рівня наукового пізнання є аксіоматичний, гіпотетико-дедуктивний методи, ідеалізація, єдність логічного та історичного, сходження від абстрактного до конкретного.

Термін (від лат. terminus – межа, кордон) – слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття певної галузі науки; слово або словосполучення, що має точно позначити поняття і його зв'язки з іншими поняттями в межах певної сфери.

Тест (від англ. test – випробування) – завдання, що має коротку стандартну форму і за допомогою результатів якого можна судити про психофізіологічні та інші характеристики особистості або робити короткі соціологічні висновки.

Тестування – різновид вибіркового опитування, яке проводиться з метою виявлення суттєвих ознак об'єкта, засобів його функціонування, використовується в лабораторних експериментах, коли масове опитування через анкетування неможливе.

Технічні засоби захисту – технічні пристрої і технологічні розробки, призначені для створення технологічної перешкоди порушенню авторського права і суміжних прав при сприйнятті і (або) копіюванні захищених (закодованих) записів у фонограмах (відеограмах) і передачах організацій мовлення чи для контролю доступу до використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Технологія – (гр. *techne* – мистецтво, майстерність + *logos* – учення) – сукупність знань про способи та засоби здійснення тих чи інших процесів; сукупність форм, методів, прийомів і засобів передачі соціального досвіду, а також технічне оснащення цього процесу; системний метод проектування, реалізації, оцінки, корекції і подальшого відтворення навчального процесу, а також технічне забезпечення цього процесу. Освітня технологія повинна відображати сучасний рівень науково-педагогічних знань, використовувати ефективні методи навчання і виховання, а також доступні технічні засоби навчання (ТЗН); повинна гарантувати стовідсоткове досягнення поставленої мети навчання і виховання; усі освітні технології повинні бути забезпечені об'єктивними методиками контролю якості процесу формування особистості.

Титульний аркуш – елемент книги, брошури, журнального видання, на якому розміщується заголовок видання, прізвища авторів, найменування видавничої організації, місце і рік видання і та ін.

Толерантність (від лат. *tolerans* – терплячий) – терпимість, поблажливість.

Торговельна марка – позначення, у тому числі комбінація позначень, призначене та придатне для вирізнення товарів і послуг однієї особи від товарів і послуг інших осіб.

Транслітерація – передача тексту й окремих слів, які записані однією графічною мовою, засобами іншої графічної системи, тобто передача однієї писемності літерами іншої.

Трансфер технологій – розповсюдження науково-технологічних знань прикладного характеру відносно процесів, методів виробництва та інноваційних продуктів всередині галузі, між галузями та між країнами, яке включає в себе комерціалізацію наукових розробок, тобто передачу нової технології (інновації) в комерційне використання, а також розповсюдження вже існуючих технологій.

«У»

Узагальнення – логічна дія, в процесі якої здійснюється перехід від одиничного до загального. Узагальнення відбувається шляхом абстрагування при утворенні понять, суджень, теорії.

Умови патентоздатності – умови, за яких об'єкт промислової власності може набути правової охорони. Для винаходу - якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним. Для корисної моделі - якщо вона є новою і промислово придатною. Для промислового зразка - якщо він є новим. Для сорту рослин - якщо за проявом ознак, породжених певним генотипом чи певною комбінацією генотипів, він є новим, вирізняльним, однорідним та стабільним.

Умови праці – історичний елемент трудового процесу, що формується під впливом взаємозалежних факторів соціально-економічного, техніко-організаційного, природного характеру й впливає на здоров'я, працездатність людини, її ставлення до праці, ступінь задоволеності нею, на ефективність виробництва, рівень життя і всебічний розвиток особистості.

Умовивід – процес мислення, що об'єднує послідовність двох та більше суджень, у результаті чого з'являється нове судження; це така форма мислення, в результаті якої з одного або кількох суджень, що відображають зв'язки і відношення предметів об'єктивної дійсності виводиться нове судження, міркування, нова думка, що містить вже нове знання про досліджувані предмети, явища, процеси.

Умовивід безпосередній – це коли на основі окремих випадків від одного судження приходять до іншого; в опосередкованих судження перехід від одного судження до іншого здійснюється через посередництво третього судження.

Умовивід дедуктивний – це виведення окремих випадків з якого-небудь загального положення.

Умовивід індуктивний – це коли на основі окремих випадків приходять до загального положення.

Упорядкування – авторська праця, що полягає в доборі, систематизації, обробці матеріалів для включення в збірник. Якщо збірник включає твори, що охороняються авторським правом, упорядник здобуває право на нього за умови дотримання прав авторів цих творів.

Уява – психічний процес, що полягає у створенні людиною нових образів, думок, на основі її попереднього досвіду. Особливим видом уяви є мрія.

«Ф»

Факт (від лат. *factum* – здійснене, виконане) – поняття, що означає наявність певної реальності, на противагу вигаданому, уявному; у методології науки – одиниця емпіричного знання, що співвідноситься з гіпотезою і теорією). У звичайному вживанні – синонім поняття істина, подія, результат. В науці – знання, достовірність якого доведена; особливого виду пропозиції, що фіксують емпіричні знання (найчастіше в логіці й методології науки).

Факт науковий – реальність, дійсність, складовий елемент основи наукового знання, віддзеркалення об'єктивних властивостей речей і процесів. Характерні властивості наукового факту новизна, точність, об'єктивність, достовірність. На основі фактів будуються теорії, виводяться закони.

Фактор (від лат. *factor* – той, що робить) – чинник, рушійна сила, причина певного явища, процесу.

Фахівець – 1) а) той, хто досконало володіє якимсь фахом, має високу кваліфікацію, глибокі знання з певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо; спеціаліст; б) той, хто зробив якість заняття своєю професією; 2) а) працівник, що отримав підготовку до обраного ним виду трудової діяльності у професійному навчальному закладі; б) у соціальній статистиці – працівник переважно розумової кваліфікованої праці, який закінчив вищий чи середній спеціальний навчальний заклад; в) у соціологічній літературі – працівник, професійно зайнятий кваліфікованою розумовою працею, що потребує вищої чи середньо фахової освіти.

Феномен (від грец. *phainomenon* – те, що з'являється) – явище, в якому спостерігається певна суть; 2) рідкісне, незвичайне явище або видатна, виняткова людина. Фіксація, фіксування (від франц. *fixation* – закріплення, установлення) – запис, реєстрація, установлення чого-небудь.

Фірмове найменування – це позначення, що належить до розрізняльних знаків, слугує для розпізнання підприємства, виділення його серед інших.

Форма – зовнішній вигляд і внутрішня будова (структура) предметів, явищ, процесів, людей тощо або їх змісту.

Форма доказу (або демонстрація) – спосіб зв'язку аргументів між собою і з тезою, логічна послідовність переходу від аргументу до аргументу, а потім до тези.

Формалізація – метод вивчення різноманітних об'єктів шляхом відображення їхньої структури в знаковій формі за допомогою штучних мов.

Формула (від лат. formula – образ, вид) – 1) точне загальне визначення певного правила, закону тощо; узагалі будь-яке визначення, виражене стисло; 2) матем., фіз. – сукупність величин, виражених числами та літерами і пов'язаних між собою за допомогою спеціальних знаків (напр., алгебраїчна формула).

Формула в заявці на патент або патенті – стисла характеристика, що містить сукупність істотних ознак винаходу (корисної моделі), достатню для досягнення зазначеного заявником технічного результату. Формула служить для визначення обсягу правової охорони, що надається патентом.

Фрагмент (від франц. fragment – уламок, шматок) – уривок певного тексту чи твору (в науці, мистецтві, літературі тощо).

Фундаментальні наукові дослідження – науково-теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку.

Функції – природні чи штучні призначення предметів, істот, явищ, людей, процесів тощо. Безпосередні цілі науки - це отримання знань про навколишній світ, передбачення процесів і явищ дійсності на основі законів, які нею відкриваються. У широкому розумінні її мета - теоретичне відображення дійсності. Наука створена для безпосереднього виявлення істотних сторін всіх явищ природи, суспільства і мислення.

«Х»

Хрестоматія (від грец. *chrestos* – корисний і вивчаю) – навчальна книга, укладена із систематично підібраних матеріалів (художніх, публіцистичних, наукових та ін.) творів або їх уривків.

«Ц»

Цивілізація – результати матеріальної і духовної діяльності людей, а також спосіб відтворення суспільних відносин. Цивілізація поєднує в собі перетворену людиною природу та засоби цього перетворення, людину, що засвоїла культуру і здатна жити і діяти в окультуреному середовищі, а також сукупність суспільних відносин як форм соціальної організації культури, що забезпечують її існування та розвиток.

Цитата (від нім. *zitat*, від лат. *cito* – наводжу, проголошую) – буквально відтворені фрагменти чужої промови, вислову чи статті для підтвердження власного погляду, полеміки з цитованим автором.

«Ч»

Член-кореспондент – академічне звання в Україні та деяких інших країнах, що надається ученому, обраному до складу Академії наук, який не користується всіма правами дійсного члена АН.

«Ш»

Шифр (від франц. chiffre – цифра) – у бібліотечній справі – умовне позначення місця книги на бібліотечних полицях, документальних матеріалів – у книгосховищі.

Шкала (від нім. skala і лат. scalae – драбина) – 1) у вимірювальних приладах – лінійка (або циферблат) із поділками; низка величин у висхідному чи низхідному порядку; 3) перен. – про певні зіставлявальні явища, поняття, властивості.

Шрифт (від нім. schrift – писати) – 1) написання, накреслення літер; 2) полігр. – комплект літер, розділових, математичних та інших знаків, які використовують при набиранні текстів для друку.

«Я»

Якість – 1) сукупність характеристик навчального продукту, послуги, програми, курсу або закладу; 2) філософська категорія, що виражає невіддільну від буття і об'єкта його істотну визначеність, завдяки якій він є саме цим, а не іншим об'єктом. Якість відбиває стійкі зв'язки складових елементів об'єкта, характеризує його специфіку, що дає можливість відрізнити один об'єкт від інших. Саме завдяки якості кожен об'єкт існує і мислиться як щось відмежоване від інших об'єктів. Разом з тим якість виражає і те загальне, що характеризує весь клас однорідних об'єктів.

Якість людських ресурсів (робочої сили) – сукупність людських характеристик, що виявляються в процесі взаємодії в системі суспільних відносин і праці та містять кваліфікацію, особисті і ділові риси працівника.

Основна література

1. Аксютіна А.В., Нестерцова-Собакарь О.В., Тропін В.В. Інтелектуальна власність: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 140 с.
2. Білим П. А. Основи наукових досліджень : конспект лекцій для студентів денної та заочної форм навчання освітнього рівня «бакалавр». Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. - 40 с.
3. Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень : Навчальний посібник. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
4. Дослідна справа в агрономії: навч. посібник: у 2 кн. Кн. 1. Теоретичні аспекти дослідної справи / А. О. Рожков, В. К. Пузік, С. М. Каленська та ін.; за ред. А. О. Рожкова. Х.: Майдан, 2016. 316 с.
5. Доспехов Б. А. Методика полевого опыта. М. : Агропромиздат, 1985. 288 с.
6. Інтелектуальна власність : конспект лекцій / уклад. Є.А. Єрьомкін. Краматорськ : ДДМА, 2019. - 64 с.
7. Каламбет С.В. Методолія наукових досліджень: навч. посіб. Дн-вськ: Вид-во Маковецький, 2015. 191 с.
8. Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень. К. : НУБІП, 2010, 219 с.
9. Методика наукових досліджень в агрономії : навч. посіб. /В.Г. Дімдора, О.Ф. Смаглій, Е.Р.Ермантраут К.: «Центр учбової літератури», 2013. 264с.
10. Основи наукових досліджень в агрономії : підруч. / В. О. Єщенко, П. Г. Копитко, В. П. Опришко та ін. ; за ред. В. О. Єщенка. К. : Дія, 2005. 288 с.
11. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. Тернопіль, 2014. 272 с.

12. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2004. 240 с.

13. Чмиленко Ф.О. Посібник до вивчення дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» : текст. Д.: РВВ ДНУ, 2014. 48 с.

14. Швець В.Д. Основи наукових досліджень : навчальний посібник Рівне : НУВГП, 2013, 208 с.

Додаткова

1. Білуха М. Т. Методологія наукових досліджень: Підручник. - К.: АБУ, 2002. - 480 с.

2. Грищенко І. М., Григоренко О. М, Борисенко В. О. Основи наукових досліджень. - К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. - 186 с.

3. Єріна А.М.,Захожий В.Б. Методологія наукових досліджень. К. : НМЦВО. - 2004. - 206 с.

4. Захожай А. Б. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник для ВНЗ. К.: МАУП, 2005. 176 с.

5. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр.. та доп. Навч. посіб.- К.: Центр учбової літератури, 2011. 144 с.

6. Краснобокий Ю. М., Лемківський К. М. Словник-довідник науковця-початківця. - К. : НМЦВО, 2001. - 72 с.

7. Лудченко А. А., Лудченко Я. А., Примак Т. А. Основи научных исследований: Учеб. пособие / Под ред. А. А. Лудченко. - К.: О-во „Знання” КОО, 2002. - 114 с.

8. Навчальний посібник з дисципліни «Методика наукових досліджень в агрономії» для студентів галузі знань 20 «Аграрні науки та продовольство» спеціальності 201 «Агрономія» першого бакалаврського рівня. - Вінниця : ВЦ ВНАУ. - 2020.- 198 с.

9. Наринян А.Р. Основы научных исследований. Учебное пособие для вузов. / Наринян А.Р. - К.: 2002. - 112 с.

10. Основи наукових досліджень: навч. посіб. для студентів спеціальності 6.03050901 "Облік і аудит" / Укладачі доцент, к. е. н. Дерій В.А., викладач Римар Г.А. - Тернопіль, 2012. - 127 с.
11. Основи наукових досліджень : науково-допоміжний бібліографічний покажчик. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2014. 284 с.
12. Основы научных исследований. Учебное пособие для вузов. / Наринян А.Р. - К.: ОПРС, 2002 - 112 с.
13. Основы научных исследований. Учебное пособие для вузов. / Фрумкин Р. А. - Алчевск: ОСТА, 2001. - 201 с.
14. Основи наукових досліджень: навч. посіб. для студентів спеціальності 6.03050901 "Облік і аудит" / Укладачі: Дерій В.А., Римар Г.А. Тернопіль, 2012. 127 с.
15. Приседський Ю.Г. Статистична обробка результатів біологічних експериментів. - Донецьк: Юго-Восток, 1999. - 210 с.
16. Сиденко В. М., Грушко И. М. Основы научных исследований. - Харків: Вища школа, 2002. - 200 с.
17. Сиденко В. М., Грушко И. М. Основы научных исследований - Харків: Вища школа, 2002. - 200 с.
18. Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. для вищ. пед. закл. освіти. К. : РННЦ "ДІНІТ", 2000. 260 с.
19. Соловйов С.М. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 176 с.
20. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. Н. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. - К. : НМЦВО, 2002. - 126 с.
21. Філіпенко А. С. Основи наукових досліджень. Конспект лекцій: Посібник. - К.: Академвидав, 2004. - 208 с.

ЗМІСТ

«А»	4
«Б»	9
«В»	11
«Г».....	16
«Е»	21
«З».....	23
«І».....	25
«К»	29
«Л»	35
«М»	36
«Н»	39
«О».....	45
«П»	48
«Р».....	55
«С»	57
«Т»	61
«У»	64
«Ф».....	66
«Х»	68
«Ц»	69
«Ч»	70
«Ш».....	71
«Я»	72
Основна література	73
Додаткова	74

ЗАПИСИ ДЛЯ НОТАТОК

Мацай Н. Ю.,
Маслійов С. В.,
Попов Є. В.,
Беседа О.О.,
Губська О. П.

СЛОВНИК З ОСНОВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

За редакцією к.с.г.н., доц. Н. Ю. Мацай

Комп'ютерний макет – к.т.н., доц. О. О. Беседа

Коректор – О. П. Губська

Здано до склад. 30.09.2021 р. Підп. до друку 30.09.2021 р. Формат 60x84 1/16.
Папір офсет.

Гарнітура Times New Roman Друк різнографічний. Ум. друк. арк. 2,8.

Наклад 100 прим. Зам. № 64.

Видавець і виготовлювач - ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка»

пл. Гоголя, 1, м. Старобільськ, Луганської обл., 92703

E-mail: mail@luguniv.edu.ua